kaynak

BALIKESİR HALKEVİ

DÖRDÜNCÜ YIL 45 - 44

19 EYLÛL 1936

Sayfalarımız devriminin ve Halkevlerin çizdiği derin ve geniş anlamının içine giren bütün yazılara açıktır.

İÇİNDEKİLER

Türk dili raporu		
Solon		Aydar Bergüz
Ne güzel formül dedim	Şiir	İ. Hakkı Akay
Napolyon	Şiir	OGUR ÖZDEŞ
Verem		Kadri Yetkin
Arslanlar Mezarı		Muammer Gözalan
Kayserinin Muncusu Kamunu		Nuri Tjmur
Ali Gası		İ. Hakkı Akay
Mayasıllı mahtar gabak Ali		Tahir Harimi

Bir Rica:

Kaynağa gönderilen yazıların, çıkacak ayın ilk haftasından evvel gönderilmesini rica ederiz. İlk haftadan sonra gelecek yazılar bir sayı sonraya bırakılır.

İyesi : T. Fikret Sılay *Yayin Direktörü: Abdi Ağabeyoğlu*

kaynak

Balıkesir Halkevi Dil, tarih, edebiyat şubesince çıkarılır Aylık Kültür dergisi

T. D. K. Genel sekreterliğinin kurumun 1934-1936 çalışmaları üzerine raporu.

Üçüncü Tür dil kurultay nın sayın üyeleri,

Yeni Türk rejiminin hem kurucusu, hem de kültür dünyasının en ileri örneklerine h men yetişmek üzere şaş rtıcı bir çabuklukla ileri götürücüsü olan Ulu Önderimiz Büyük Atatürk, 12 temmuz 1932 de Türk dil kurumunu kurmuştu. Bu kuruş, Atatürk'ün kutsal elj değen her iş gibi, çok verimli oldu. 26 eylûl 1932 de ilk dil kurultayı yine bu sarayda toplandı. Onun kabul ettiği programa göre iki yandan çalışmıya girişildi:

Bir yandan Türk dilinin ilmî olarak mahiyeti ve dünya dilleri arasındaki yeri üzerine akademik araştırmalar yolu tutuldu.

Bir yandan da amelî olarak yazı dilile konuşna dili arasındaki uçurumun elden geldiği kadar doldurulması ve halk için yazılan yazıların mümkün olduğu kadar çok yurtdaş tarafından anlaşılabilmesi yollarını araştırılmasına çalışıldı.

18 ağustos 1934 te bu iki yol üzerindeki iki yıllık çalışmaların verimlerini yine burada, ikinci Türk dil kurultayı önünde izaha çalışmıştım. İkinci kurultayın gösterdiği hadefler üzerinde o günden bu güne kadar neler yapıldığını ve daha neler yap lmak istenildiğini de yüce katınızda anlatmağa müsaadenizi dilerim.

A. Türk dilinin mahiyeti ve dünya dilleri arasındaki yeri:

Dilimizin İndo – Öropeen ve Semitik denilen dillerle karşılaştırılması yolunda geçen yıla kadar, birçok degerli bilginlerimizin çalışmaları, hep klâsik komparatistlerin tuttuğu kelime benzerliklerinin araştırılması yolile Türkçe ile indo-Öropeen ve Semitik diller arasında bir yakınlık olduğunun ispatına doğru yürümekten ibaret idi. Türk dili ile İndo Öropeen ve Hamito Semitik familyaları arasında bir takım benzerlikler, yakınlıklar bulabilmek bir büyük mutluluk sayılıyordu.

Kurumumuza onur veren degerli üyelerimizden bay Yusuf Ziya Özer'in, bay Naim Onat'ın, bay Ahmet Cevat Emre'nin, bay doktor Saim Ali Dilemre'niu bu yolda pek çok yorulduklarını burada saygı ile anmak isterim.

Ancak, bütün bu araştırmalar, dilçilik dünyasının yeni buluşlarını toplıyarak tam bir sentez halinde Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yüksek ve hâkim yerini göstermeğe yetmiyordu ve yetemezdi.

Mezokotamyada Sümer, Akat, Elam, Anadoluda Eti dilleri anıtlarının bulunması, şimdiye kadar bilinebilenlerin en eskisi olan bu dillerin İndo - Öropeen ve Semitik gruplarına yabancî görünmemekle

[1] İstanbulda dil bilginlerinin toplantılarile yapılan kurultay görüşmelerini bütün okuyucularımızın bilgilenme ve ilgilenmeleri için olduğu gibi dergimizle sunuyoruz.

TÜRK TARİH KURUMU

beraber, tamamile onlara bağlanamaması, klâsik dilcilik ekolünü zaten sarsmıştı. Avrupanın ta garp ucundaki Bask dilinin İndo-Öropeen diller çerçevesi içindeki bambaşka varlığı bu ekolü ötedenberi şaşırtan bir mesele idi. Roma imparatorluğundan daha önce İtalya yarımadasında yaşıyan Etrüsklerin dili bir türlü halledilemiyordu.

Nice asırlardanberi şifahî kaldığı için bütün ilkel varlıklarını saklıyan Yakut ve Çuvaş gibi Türk lehçelerinin lûgatları, ortaya öyle materiyeller döktü ki bunların önünde ötedenberi arapça, farsça yahut grekçe, lâtince sanılan sözlerin asıl ilk kaynağı hangi dildir diye yeniden düşünmek zarureti kendini gösterdi.

Klâsik dilciliğin inançlarını alt üst eden bu hâdiselerin yanı başında, T.D.K. nun öz kardeşi olan ve bugün burada pek değerli asbaşkanı ve asbaşkanımız bayan Afetin ağzından yüksek ve samimî iltifatlarile kurumumuzu sevinçlere garkeden, minnettar bırakan T. T. K. tarafından büyük bir kuvvetle ortaya konulmuş olan Türk tarih tezi de, dünya neolitik kültürünün orta Asyadaki brakisefal Türk uruğunun malı olduğunu, bu kültürün türlü göç yollarile oradan şarkî Asyaya, Amerikaya, Hinde, İran yaylasına, Mezopotamya ovalarına, ön Asyaya, Fenikeye, Mısıra ve şimalî Afrikaya, Ural ve Volga kıyılarından Tuna, Vistül, Ren boylarına ve Atlas Okyanusu yakalarına yayıldığını ispat ediyordu. O halde dil çalışmalarının da bu yeni buluşlardan hareket ederek dünyaya ilk yayılan ve kültur götüren Türk göçleriyle birlikte her yere tohum saçan ilkel Türk kültür dili varlığını araştırması gerekti.

Bu gerekliğin önünde kalan ve Türk Milletinin yüce dehasından ilham alan Türk Dil Kurumu, geçen yıl sonlarına doğru, kendisinin ve milletinin tarihine onu verecek yeni bir bulışla, akademik dil çalışmaları sahasına atıldı. Bu yeni buluşa «Güneş-Dil Teorisi» diyoraz.

Sayın Kurultayın bu yılki programını baştan başa doldıran tezler, bu teorinin mahiyetini ve dünya dillerinin kuruluşları hakkında yarattığı yeni ve eşsiz metodu izah edecektir. Onun için burada teorinin ilmî bazları ve kananları üzrinde durmıyacağım. Yalnız bu bu yüksek teoriye bizi götüren araştırmalara ve teorinin dil işlerimize vermesi lâzımgelen yeni istikate eit bir kaç söz sşylemek isterim:

Türk Dil Kurumu, bir yandan genel filoloji ve lengüistik bakımında bütün dünya dilleri üzerinde yazılmış ilmî eserleri ve etimolojik lûgatleri, bir yandan da Türk dilinin en eski, en ilkel varlıklarını bulmak için Tük lehçelerini ve bunlardaki dil varlıklarını araştırmak mecburiyetinde idi. Bu araştırmalar, zihnimizde bir takım sualler şüpheler, tereddütler uyandırıyordu. Avrupanın bu günhü yüksek kültür dillerinin, Fransızcanın, İngilizcenin, Almancanın, bunlara bir bakımdan kaynaklık etmiş denilen eski grekçe ve lâtincenin kelime etimolojilerini anlatırken adeta aciz ve kifayetsizlik göstermesi, etimolojilerini anlatırken adeta aciz ve kifayetsizllk göstermesi, etimoloji lûgatlerinin, bir çok kelimelerin yanına, «etimolojisik aranlık, kaynağı meçhul...» yollu kayıtlar koyması, halbuki bu karanlık ve bilinmez denilen sözlerio Türkçe ile pek kolay izah edilebilmesi, halli lâzım bir büyük mesele önünde olduğumuzu açıkça gösteriyordu.

Örnek olarak size kendi yaptığım bir analiz önündeki durumunu söyjemek isterim: Terkçe şağıs zamirlerini araştırırken grekçede üçüncü şahıs zamirini bu dili bilen bir arkadaşıma sordum. Bana «aftos» ve «ekinos» kelimelerini söyledi. Homer lehçesindeki mukabilini aramasını rica ettim uzun okunur bir (U) bulru, Fransız etimoloji lûgatine baş vurdum: (İl) kelimesinin elimolojisinde (oui) sözünün (o + il) den geldiğini, bu (o) nun da eski Fransızcada (celà) yani (o) demek olduğunu okudum. Türkçede bugün dahi bu zamir (o) dur. Farsçada (o) dur. Eski Fransızcada ve Homer grekçesinde de (o) imiş Bu ayniyet göze çarpmamak mümkün müdür?

Bir yandan dünya dil bilgisinin bu kifayetsizliğini ve birtakım dilleri izah edemeyişini görürken, öte yandan da dilimizin bütün lehçe varlıklarını toplamak üzere tercüme ettiğimiz «Pekarski» nin (yakut dili lûgati) «Zolotnitski» nin ve «Paasonen» in (Çuvaş lûgatleri), «Verbitski» nin (Altay Aladağ lehçeler lûgatı) gibi eserlerde İndo-Öropeen veya Hamito-Semitik sandığımız yüzlerce kelimenin köklerine raslıyorduk. Yakutçada «güneş anlamına (sılıy) kelimesini görüp te (soleil) i hazırlamamak, Yakutçada «cahil, bilmez» anlamına (cohul) bulup ta (cahil) ve (cehul) kelimelerini düşünmemek mümkün müdür?

Amerikada Meksika kıtasının cenubunda yaşıyan Mayaların dillerinde yüzlerce Türk kelimesinin bulunduğunu gördükten, Makedonya'da Gevgili'nin garbında Maya dağını hatırladıktan, Amerikanın ilk Avrupalı istilâsına uğradığı devirlerde Peru'da «güneş»e tapan ve Avrupalılara karşı koyarak bu uğurda can veren yerli hükümdarın adı Atahualpa yani Ata Alp olduğunu yine Avrupalıların tarihlerinde olduktan, bu kıtaya «Amerika» isminin «Amerigo Vespuçi»nin adına göre verildiği iddiasına karşı daha bundan önce «Nikaragua yerlilerinin «Amerika» adını kullandıklarını yine Avrupalı coğrafza ve tarih uzmanlarının kitaplarında gördükten, Yakut lûgatinde «Emerik» kelimesini de hâlâ yaşayan bir söz olarak bulduktan sonra, Türklüğün, Türk kültürünün, Türk dilinin bütün yeryüzüne yayılmış izleri önünde, hep yeni ve çok büyük bir hakikat güneşinin doğduğunu hissetmemek elden gelir mi?

İşte bu noktalardan hareket eden Türk dilciliği, dilin ve dillerin orijini üzerine bu güne kadar yapılmış tecrübelerin ve ileri sürülmüş teorilerin verimlerini de göz önüne alarak, yeni Türk dil tezini kurmağa muvaffak olmuştur.

Yeni Türk dil tezi, yeryüzünde kültür taşıyan bütün dillerde bu kültürü dünyaya yaymış olan, eski dedelerimiz Türklerin dilini bulmaktadır. Bunun neticesi olarak, yalnız Ural-Altay dil familyasının içindeki diller değil, İndo-Öropeen ve Hamito-Semitik denilen dil grupları dahi ana Türk dilinin birer lehçesi hükmüne geçiyor.

Biz, dil dünyasında bu yeni güneşin ilk ışıklariyle aydınlanmak bahtiyarlığına ermiş olduğumuz için çok mesuduz. Önümüzdeki yıllarda yapacağımız çalışmalarla bu yüksek ilim hakikatini bütün dünyaya, inkâr kabul etmez bir surette, ispat için bütün materiyelleri toplamaktan geri durmıyacağız.

Bu yoldaki çalışmalar için, Kültür Bakanlığının yüce gayretiyle yeni bir eleman daha kurulmuştur ki o da Ankara Üniversitesinin Tarih, dil, Coğrafya Fakültesidir. Fakültedeki yerli ve yabandı değerli çalışma arkadaşlarımızın verimlerinden de faydalanarak önümüzdeki yıllar içinde daha sıkı ve daha geniş yolda ileri yürüyeceğiz. Öyle umarız ki birkaç yıl sonra, sayın Kurultay arsıulusal bir dil kongresi halinde toplanacak ve bütün dünya lengüistleri yeni Türk dil teorisinin ortaya koyduğu yüksek hakikat önünde, Türklüğün, asrî medeniyet seviyesinin fevkine doğru, yükseldiğidi tasdik edecektir.

Böyle bir arsıulusal toplantının ilk tohumu olarak Üçüncü Dil Kurultayına gelmiş ve aramızda bulunmakla bize onur vermiş olan on üç yabancı dilciyi burada selâmlamak isterim:

Almanyadan, Prusya akademisi Üyelerinden ve eski İstanbul Üniversitesi Profösörlerinden olan Alman Türkoloji bilgini Giesse; Avusturyadan, Filoloji doktoru H F. Kıvergiç; Fransadan, Paris Şark dilleri okulu Türkçe Profesörü, M Jean Deny ile Sümerolog lengüist Père Hilaire de Barenton: İngiltereden, Londra Şark dilleri okulu Direktörü Sir Denisson Ross, İtalyadan Napoli Şarkî Yüksek Enstitüsü Türkoloji Profesörü Dr. Bombaçe ile İstanbul Üniversitesi Lâtince ve İtalyanca Profesörü Dr. Baralini; Japonyadan, Türk İslâm Enstitüsü Direktörü ve Komazava Üniversitesi Profesörü M. Okubo; Macaristandan, Budapeşte Üniversitesi felsefe şubesi dekanı profesör Németh Gyula; Polonyadan Varşova Üniversitesi Türkçe pröfesörü M. Zayonççkovski, lütfen davetimizi kabul ettikleri gibi, Sovyet birliğinin ilimler akademesi de kurultayımızda üç delge bulundurmaktadır. Bunlar da akademi üyelerinden, türkiye ile ilmî münasebetler komisyonu başkanı Alexsandre Nikolayeviç Samoiloviç ile yeni Akademi üyelerinden İvan İvanoviç Meşçaninof ve Moskova Devlet Üniversitesi Şark tarihli Profesörü Hacı Zadiduloviç Gadidullindir.

Bütün bu değerli dil bilginlerine Kurultay adına hoş geldiniz demeyi borç bilirim.

B. Yazı dilinin Konusma Diline yaklaşması

«Güneş-Dil Teorisi», şimdiye kadar dilimize yabancı sanılan dillerdeki varlıkların Türk kaynağından geldiğini ispat etmekle amelî sahadaki dil çalışmalarımıza da da büyük bir genişlik ve kolaylık vermiştir. Halkın bildiği, manasını anladığı kelimelerin yabancı dilden geliyor sanılarak feda edilmesi zarureti bu teoriyle ortadan kalkmış bulunuyor.

Burada şu noktayı da önemle ileri sürmek isterim:

«Güneş-Dil Teorisi» ni, yalnız dilimize lâzım görünen ve karşılığı bulunamıyan bir takım arapça, farsça, fransızca sözlere Türkçe diyerek muhafaza gayretiyle ileri sürülmüş zannedenler, pek büyük bir gaflet ve yanlışlık içine düşmüşlerdir.

Türk dil devriminin amelî dileği, yazı dilimizle halkın konuşma dili arasındaki uçurumu ortadan kaldırmak, Böylece Cumhuriyet Türkiyesinde herkesin kolaylıkla okuma yazma öğrenmesine, okuduğunu anlamasına, düşündüğünü yazmasına meydan açmaktır. Dilin temizlenmesi yolundaki çalışmalar, ancak bu maksada göre ileri götürülmelidir.

Atatürk rejiminin kültür sahasındaki en büyük hedeflerinden biri de Türkiye içinde okuma yazma bilmez bir tek yurttaş bırakmamaktır.

Bu ereğe varmak için, ilk adım, okuma yazma vasıtasını kolaylaştırmaktı. Yeni türk alfabesinin kabulü, bu kolaylığı vermiştir. Eski arap alfabesinin çapraşık ve karışık yazılış ve okunuşundan doğan güçlüğü yenen Türk dil devrimi, ikinci adımını da yazı diliyle konuşma dili arasındaki ayrılığı azaltmak hedefine doğru atmıştır. Bundan da maksat, gerek yetişkin halkı okuturken, gerek okuma çağındaki yavrulara ders verirken, onların en kolay anlıyacakları bir dil kullanmak ve ve okuma yazma öğrenenlerin kendilerine lâzım olan her yazıyı kolayca okuyup anlamalarına imkân vermektir.

Maksat böylece tayin edildikten sonra, buna göre tutulması gerekli yol kendiliğinden anlaşılır: Halk için yazılan, herkesin okuması ve bilmesi istenen yazılarda ve ders kitaplarında konuşma diline elden geldiği kadar yakın, herkesin kolay anlıyabileceği bir dil kullanmak, ve böyle bir dil yaratmak. . İşte dil devriminin pratik dileği budur.

Şimdiye kadar yabancı dilden geliyor zannedilmiş olan ve bugün Türk dil teorisiyle Türk kökünden geldiği isbat edilen kelimelerin halk için yazılan yazılarda kullanılması, ya bu kelimelerin ötedenberi su katılmamış öz Türk malı olarak herkesçe kullanılagelmekte olmasına, yahut ta bunları benimsemek için önüne geçilmez kat'i bir ihtiyaç görülmesine bağlıdır.

Halk için yazı yazan bütün gazeteci ve muharrir arkadaşlardan bu esaslı noktayı göz önünde açıkca dilerim.

Geçen Kurultayın kararlaştırdığı çalışma proğramına uyarak Türk Dil Kurumu, (Tarama dergisi) nden bir (Karşılıklar Kılavuzu) çıkarmak için aylarca uğraşmış, bu ağış ve nazik işte Genel Merkez Kurulu üyeleriyle uzmanlarımızdan başka yurdun gazete ve yazı işleriyle uğraşan değerli arkadaşlarımızdan bir çoğu da çalışmalarımıza yardım etmiştir. Hazırlanan karşılıklar bir kere anket şeklinde gazetelerle çıkarılarak bütün yurttaşlardan düşüncelerini ve önergelerini bildirmeleri rica edilmiştir. Genel önergelere göre bir kere daha bütün Kılavuz gözden geçirilmiş, eksik kaldık sözler katılmış, ondan sonra hem okullara, hem halka yarıyacak bir yolda osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden onmanlıcaya Cep Kılavuzları basılmıştır.

Türkçeden osmanlıcaya Cep Kılavuzunun çıktığı gün herkese yapılan bildirişde de söylediğimiz gibi, Cep Kılavuzları herkesin her kelimesine uyması mecburî bir buyrultu değildir Cep Kılavuzlarında 8752 karşılık vardır. Bunlardan 4696 sı ötedenberi yurdumuzda söylenegelen Türkçe sözler. 1735 i de bu sözlerden Türk ekleriyle yapılmış kelimelerdir. Yalnız 415 kelime Türkiye dışındaki başka Türk lehçelerinden alınmış ve bunlardan Türk ekleriyle 450 söz yapılmıştır 583 kelime o zamaea kadar yabancı dilden sanılırken Türk kökünden olarak kabul edilmiş, bunlara da Türk ekleri getirilerek 873 kelime yapılmıştır.

Bu kelimeler arasında % 5, hattâ 10 nisbetinde yanlış veya eksik olabilir. Hiç kimse yanlışsız olmuş iddiasında bulunamaz Hele son görüşlerimiz Kılavuzların Osmanlıca diye karşılamıya çalıştığı sözlerden pek çoğunu da Türk kökünden olduğunu göstermektedir.

İşte bunun için Kılavuzun her kelimesini mecburi diye ilandan sakındık. Muharrirlerin, ediplerin, şairlerin zevkine ve icatlarına meydan bırakmak, tabiî tekâmülü sarsmamak lüzumunu düşündük.

bununla beraber, her muharrir, her edip, her şair, her muallim, her hatip, en büyük vazifesinin halk için ve halka karşı olduğunu ünutamaz. Türkiyenin 17 milyon yurttaşından yalnız 17 bininin anlıyabileceği bir yazı, binde bir yurttaşa hitap eden kısır bir varlık sayılır. Yüksek ihtisas eserlerinden başkası için bu nisbeti gittikçe arttırmağa çalışmak eli kalem tutanların hem menfaati, hem de vazifesidir.

Bu yüksek vazifenin yerine getirilmesinde bütün Türk âlim, mütefekkir ve muharrirlerinin el ele yürüyeceklerine güvenerek karşılık arama işlerini bu noktada bırakmıva muvafık görmekteyiz

C. Kolların çalışmaları:

«Güneş - Dil Teorjei» üzerinde, hele son on aydan beri yapılan çalışmalar, kurumun faalivetini en sıkı surette bu büyük ve esaslı dil tezi üzerinde toplamış olmakla beracer, çalışma kallarımızın şleri durdurulmamış ve her kol, kendi ihtisası dairesinde işlerini ileri götürmüştür. Her biri yüksek ihtisasıyle kurumun bir çalışma bölümünü ileri götüren kolbaşı ve uzman arkadaşlarıma burada herkesid önünde teşekkürb bir borç bilirim.

a) Lengüistik Kolu Çalışmaları

Lengüistik Kolbaşısı bay Ahmet Cevat Emre, Gramer Kolbaşısı iken başladığı

ekler lûgatçesini daha geniş ölçüde ve değerli arkadaşımız bay Besim Atalay'ın topl dığı eklerden de faydalanmak üzere hazırlamağa girişmiş, (Ekler Dergisi) adı yle bir eser hazırlanmak üzere Genel Merkez kurulunca bir proğram da kararlaştırılmıştı. Bay Ahmet Cevat Emre bu yoldaki çalışmalarını ileri götürerek (Tarama Dergisi) ne ûirmiş bütün kelimelerdeki ekleri birer birer ayırmış, bunları «isim, sıfat, fiil... Türeten ekler» adları altında sıralamış, Yakut lehçesindeki ekleri de Böthlin'in eserinden tarıyarak bunlara katmıştır. Ancak «Güneş - Dil Teorisi» dillerdeki eklerin bugünkü mürekkep şekilleri tek fonemler halindeki basit ilkel eklerden ve bunların da daha eski köklerden kopuştuğunu ortaya koyduğundan bu materiyeller, henüz herkesin gözü önüne konulamam ştır.

«Güneş - Dil Teorisi» çalışmalarımızı yeni ve parlak bir aydınlığa erdirdikten sonra, Lengüistik Kolumuz, Türk ve İndo Öropeen dil grupları üzerinde Tük dil tezinin yüksek prensiplerine göre kök, kelime ve ek unsurlarının mukayeseli cetvellerini hazırlamağa girişmiştir.

Bay Ahmet Cevat Emre'nin bu yoldaki araştırmalarının ilk verimlilerinden bir parçası seçtiğiniz büyük komisyonun tetkikine sunulmak üzere hazırdır. Bu yoldaki çalışmalar önümüzdeki yıllarda daha gö türülerek bir Türk İndo Öropeen etimo lojik karşılaştırma sözlüğünün materiyelleri toplanmış olacaktır.

b) Etimoloji Kolu Çalışmaları

Etimoloji Kolumuz, Türk etimoloji sisteminin tayini için bir yandan gerekli kitapları gösterecek bir etimoloji bibliyografyası hazırlamak, bir yandan da tercüme ettirilmekta olan türlü Türk lehçeleri lûgatleri üzerinde etütler yapmak işleriyle uğraşmış «Güneş - Dil Teorisi» nin ortaya çıkmasından sonra Kolbaşı Bay Hasan Reşit Tankut Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi profesörlüğünü de omuzlarına alarak kenç Türk lrdemenlerine mitoloji, tarih sosyoloji, toponomi ve onomastik sahalarındaki yüksek bilgilerinden ışıklar vermiş, bir yandan da toponomik analizlerini neşrederek «Güneş - Dil» metodunun en hararetli yazıcı ve öğreticilerinden biri olmuştur. Yüce Kurultay, kendisinin değerli bir tezini dinliyecektir.

Bu kolun da üyelerinden olan Derleme Kolbaşısı Bay Naim Onat ta Türk diliyle Arap dili üzerinde ötedenberi yapageldiği karşılıştırmalara «Güneş - Dil» ışığının verdiği aydınlıkla devam ederek yeni Türk dili buluşunun verimlerini zengiuletmektedir. Kendisinin bilhassa menfi anlamların kuruluşu üzerindeki «Güneş - Dil» görüşünü izah eden bir tezi, Kurultay programında yer almıştır.

Yine bu kolun üyelerinden olan Başuzmanımız Bay Abdülkadir İnan, eski Türk kültleri üzerindeki çalışmalarını iki bin kelimelik bir çerçeve içinde «Güneş - Dil» esaslarına göre ileri götürmekte, bir yandan Fakültede Türkoloji profesörlüğünü yapmakla beraber Kurumun Rusçadan yapılan tercümeleri işine de bütün varlığıyle çalışmaktadır.

Lengüistik ve etimoloji kollarının bu yoldaki çalışmaları bizi «Ana Türk dilinin kendisinden doğmüş bütün dil ve lehçelerle mukayeseli etimolojik lûgati» ne doğru götürmektedir. Şüphesiz daha yıllarca çalışma istiyen böyle bir eseri ortaya koymak, Türk dilciliği için pek büyük bir bayram olacaktır.

c) Tercüme işleri

Türk Dil Kurumu, İkinci Dil Kurultayının beğendiği çalışma programına uyarak iki yıldanberi Türk lehçelerine ait türlü lûgatlerin tercümelerini de kendisine iş edinmiştir. Başuzman Profesör Abdülkadir İnanın nezareti altında yaptırılan bu tercümeleri yalnız saymak, yapılan işin önemini göstermeğe yeter.

1 — Büyük Rus dilcisi müteveffa Pekarski'nin 3 cil lik ve 1957 büyük sahifelik «Yakut Dili Lûgati» baştan başa dilimize çevrilmiştir.

2 — Zolotnitski'nin «Çuvaş Söz Kökleri» lûgatinin lûgat kısmı türkçeye tercüme edilmiştir. İlâve kısmı da tercüme edilmektedir.

3 — Verbitski'nin 496 sahifelik «Altay - Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati» nin yarıdan fazlası tercüme edilmiştir. Alt tarafına da devam edilmektedir.

4 — Zaharof'un 1160 sahifelik «Mançu Lûgati» nin tercümesinesine başlanmıştır.

5 — Müteveffa Profesör Marr'ın «Dillerin yayılması ve Türk dilinin Ana Vatanı» eseri dilimize çevrilmiştir.

6 — Uhantey'ın «Çuvaş grameri» ile Kanayef'ın «Altay grameri» tercüme edil-edilmiştir.

7 — Radloff'un 4 büyük ciltte 4484 büyük sahife tutan «Türk Lehçeler Lûgati Denemesi» nin tercümesine başlanmıştır. Rusçadan yapılan bu tercümeler üzerinde çalışan değerli arkadaşlarım Profesör Abdülkadir İnan ile Hamdi Toker, Cihangir Cantüre, Gaffar Güney, Orhan Şaıhal, Abdullah Taymas, Fuat Toktar, İsmail Şerefettin, Ahmet Caferoğlu, Reşit Rahmeti Arat, Hasat, Hasan, Kerim Oder, Hüseyin zade Ali, Abdülcebbar, Yarbay Nuri, mütekait Binbaşı Yakup, mütekait Binbaşı Remzi ve Bayan Şefika Gaspıralı'ya ve Radloff tercümesini üstüne almış olan Doktor Klayn'a teşekkürler ederim.

8 — Macar dilinde çıkmış Türkoloji eserlerinden de Passonen'in «Çuvaş Lûgati ile Munkaçi'nin «Çuvaş filolojisine ait notlar» eseri, «Behçetüllûgat», Gömböş'ün «Yurt kurumu çağından önce türkçeden macarcaya geçmiş sözler» kitabı ve bilhassa Kurultayımıza onur veren Profesör Nemeth Gyula'nın «En eski Yakut fonetiği eserleri», «Kumuk ve Balkar lehçeleri lûgatçesi», «Ural ve Türk dillerinin en eski münasebeti» başlıklı eserleri dilimize çevrilmiştir. Bu tercümeleri yapan arkadaşım Hüseyin Namık Orkun'un adını sevgi ile anarım

9 — Almancadan da, değerli uzmanımız Bay Doktor Şükrü Akkaya'nın yüksek çalışkanlığiyle dilimize tercümeler yaptık: Radloff'un «Türk dillerinin morfolojisine giriş», Bang'ın «Türk istifham zamirleri», Hommel'in «Sümer dilinin hısımlığı meselesi» ve Castern'in «Koybal ve Karagas lehçeleri grameri» eserleri dilimize çevrildiği gibi Bay Ahmet Cevat Emre'nin nezaretiyle Böthling'in «Yakut Dili» eserinin gramer kısmı ve Profesör Reşit Rahmeti Arat'ın iştirakiyle Bang'ın «Sekiz yükmek» eserleri de tercüme edilmiştir.

«Cep Kılavuzu» nda geçen kelimelerin kurumumuz için almancalarını koymakta Bay Doktor Şükrü Akkayanın ve rusçalarını koymakta da Bay Fuat Toktar'ın himmetleri geçmiştir.

Bay Doktor Şükrü Akkaya, ayrıca dil karşılaştırmaları işi için çok esaslı bir eleman olarak Valde'nin «İndo - Öropeen ana dil kökleri» ni de fişlemektadir.

Bu tercümelerden Türk lehçelerinin lûgatlerine ait olanları hep bir araya getirerek bir «Türk Lehçeler Lûgati» hazırlamak ve bu yolda yeniden hazırlanan bir program altında tercümelere devam etmek önümüzdeki yılların işi olacaktır.

d) Filoloji, lûgat ve tarama işleri

Lûgat Kolbaşısı merhum Celâl Sahir Erozan, bu iki yıllık çalışmanın daha başında hasta döşeğinde idi Türk Dil Kurumu ve arkadaşları arkasından çok göz yaşı döktüler. Filoloji Kolbaşısı Bay Ali Canip Yöntem, lûgat kolbaşlığını da vekil olarak idare etti. Filoloji ve lûgat işleri birlikte ileri götürüldü.

Bir büyük Türk lûgati hazırlamak için

dilimizde kullanılan, kullanılmış olan bütün kelimelerin her manası gösterilmek, bu kelimelerin anlamında zaman ile ne gibi değişmeler olduğu belli edilmek ve her bir hükmü örneklerle pekitmek gerektir. Böyle bir lûgat yapabilmek için, bir yandan eldeki bütün lûgatleri süzgeçten geçirmek, bir yandan da millî kütüphanelerimizi dolduran yazma, basma, eski, yeni bir çok kitapları taratarak bunlardan kelimeler toplamak lâzımdı. Lûgatlere geçmemiş olup ta Türkiyede halk ağzında dolaşan konuşma sözleri Derleme Kolunca derlenmekte olduğundan filoloji ve lûgat kollar çalışmalarını kitap taramaları üzerinde teksif etmiştir.

Genel Merkez Kurulu, kitap taramaları için gerekli programları hazırladıktan sonra, evvelki 118 kitabı taramaya verdi. Değerli öğretmen ve uzman arkadaşlarımız büyük bir çalışkanlık ve özveri ile bu işe sarıld lar. Kendilerinden tarama ödevi dilediğimiz arkadaşlar içinde bu işi yapmaktan geri duran o kadar azdır ki, bu bir iki kişiye karşı duyduğumuz acıyı Kurultayın bu tatlı gününde anmak için, yok diyebilirim.

Bu 118 kitaptan 61 tanesi tamamile taranmış ve bunlardan çıkarılan 23409 fiş lûgat kolunun arşivlerinde sıraya konmuştur 38 kitap henüz taranmaktadır. Yalnız 19 kitap taranamamıştır.

Böylece 99 a inen birinci seri taramalara, ikinci çalışma yılında yeniden 125 kitap daha katılmıştır. Bu ikinci seri taramalar, biri eski, öteki daha yeni eserler olarak iki kısım üzerine tertip edilmiştir. Bunlardan henüz yalnız iki tanesi taranmış ve 1204 fiş verilmiştir. ötekiler taranmaktadır.

En eski zamanlardan bu güne kadar yazma ve basma lûgat k taplarının bir bibliyografyası da ayrıca hazırlanmaktadır. Bunlar da taratıldıktan sonra lûgat materiyellerinin tasnifine ve tarama eksiklerinin tamamlanmasına sıra gelecektir.

Bütün bu tarama materiyeli ve derleme kolunun derlediği halk sözleri elde olarak Büyük Türk Lûgatinin vücuda getirilmesi, daha pek çok çalışma istiyen bir iştir. Fakat biz Kurultayın çabuk ve yarım işten ziyade tam eser istediğine inanıyoruz.

e) Derleme İşleri

Kurumun ilk başladığı iş olan halk ağzından söz derleme işi bu yıl ilk verimini vermeğe başlamıştır. Bildiğiniz gibi bu derleme işi Yüksek Cumuriyet hükûmetinin bütün hükûmet teşkilâtını ödevlendiren bir kararnamesile yurdun her yerinde başlamıştı. Başta değerli öğretmenlerimiz olmak üzere bütün hükûmet teşkilâtını ödevlendiren bir kararnamesile yurdun her yerinde başlamıştı. Başta değerli öğretmenlerimiz olmak üzere bütün hükûmet memurları ve istekliler bu işle uğraşmışlardır. Her yerde halk ağzından derlenen sözler fişlere geçirilmiş, önce kaza, sonra da vilâyet merkezlerinde süzülerek mükerrerleri ayrıldıktan sonra Kuruma gönderilmiştir. Böylece Kurumun elinde bulunan 153,504 fiş, sıraya konarak bir «Derleme Dergisi» çıkarmağa başladık. Bütün Türkiye yerli şive ve lehçelerinin bir lûgati demek olan bu eserin büyük bir hizmeti olacağına güveniyoruz.

Derleme fişlerinden Dergi yapmak için Genel Merkez Kurulu önce bir (Derleme Dergisi Hazırlama Komisyonu) seçti. Bu komisyon yapılan programa göre fişleri hazırlamağa başladı. Bu fişleri asıl derlemir fişleriyle kontrol etmek üzere ikinci bir komisyon daha seçildi. Bu ikinci görüşten de geçen fişler, Genel Sekreterlikçe baskı şekli verilerek, basımevine gönderilmektedir. Birinci komisyon şimdi (K) harfindedir. Gözden geçirdiği derleme fişi 87191, bundan çıkardığı kelime fişi 25847 dir. İkinci komisyon (D) harfinde, baskı da (B) harfindedir.

«Derleme Dergisi» ni hazırlama işlerinde çalışan arkadaşlarımız Bay Aziz Samih İlter, Bay Mahmut Nedim Zapçı, Bay Talât Onay, Bay İshak Refet Işıtman, Derleme Kolu Yaruzmanı Bay Şakir Ülkütaşır, Sekreter Bay Ferit Develü ve kontrol işlerinde çalışan Bay Besim Atalay, Bay Hasan Reşit Tangut ve Bay Naim Onat'ın adlarını burada saygı ve şükran ile anmayı hem borç, hem zevk sayarım.

«Derleme Dergisi» ni çıkarmakla derleme işini bitmiş saymıyoruz. Vilâyat ve kaza derleme heyetleri ile halkevleri yine bu işlerle uğraşacaklardır. Şimdiden, yukarıda söylediğim 153,504 fişe katılmak üzere yeniden 2479 derleme fişi daha gelmiştir.

Genel Merkez Kurulu, bir yandan söz derlemesini devam ettirmekle beraber, öte yandan derlemenin ikinci ve daha geniş cephesi olan halk bilgisi (folklor) derlemesine de girişmiştir.

Bu derleme, hem söz derlemesinde raslanamamış daha bir çok halk sözünü verecek, hem de atasözü, bilmece, tekerleme, masal, destan, mani, türkü, halk inanmaları ve görenekler gibi folklor malzemesinin toplanmasına meydan açacaktır.

Halkevleri başta olmak üzere dışarı teşkilâtımızın yüce çalışmalarına güvenerek bu işlerde daha sıkı verim almak umudundayız.

f) Terim Çalışmaları

Terim Kolumuz, 16 terim bölüğü ile bunların başlarından kurulmuş bir «Terim Merkez Kurulu» halinde çalışmaktadır. Merkezin en geniş teşkilâtlı kolu budur. Bu geniş teşkilâtı baştan başa yoracak kadar da büyük çalışma sahası vardır.

Terimler için tutulan yol, her ilmin terimlerini fransızcaları olmak, gerekli olanlarda almancası yahut ingilizcesi veya Greko - Lâtin asılları gösterilmek, şimdiye kadar elimizde kullanılan karşılığı da yazılmak üzere listeler halinde toplamak, sonra bu listeleri öğretmenlere ve uzmanlara dağıtarak her birinden Türkçe karşılık önergesi istemek, bu önergeleri bölükte inceliyerek, bölükçe kararlaşan karşılıkları Terim Merkez Kuruluna vermek, bu Kurulun kararlarını da Genel Merkez Kurulunda bir daha görerek son hükme varmaktır.

İkinci Kurultay, bütün terimleri ikiye ayırdı: ilk ve orta öğretim ders kitaplarında geçenleri ön sıraya aldı. Bu iki yıl içinde terim kolumuz da elden geldiği bu bu yolda davranmıştır.

Bölüklerden geçmiş, Terim Merkez Kurulunca kararlaşmış ve Genel Merkez Kurulunun son kararına sunulmuş olan resimlerin sayısı 6075 tir. Bunların ait oldukları ilimlere ayrılışı şöyledir:

Riyazî ilimler	778
Kozmoğrafya	82
Zooloji	828
Botanik	441
Jeoloji	517
Tarih	199
Edebiyat	1014
Psikoloji ve filozofi . .	1155
Etnografya	323
Beden terbiyesi	92
Binicili	146
Hükûmet Terimleri . .	500
Hepsi	6075

Bu terimleri karşılıklarının mühim bir kısmını bir örnek olmak üzere bültenimizin 17 - 18 inci sayısı içinde yüce Kurultay üyelerine sunuyoruz.

Bunlar kat'i terimler demek değildir. Size sunmaktan maksadımız, yalnız çalışma verimini ve işin güçlüğünü anlamağa yarıyacak bir fikir vermekten ibarettir.

Önümüzdeki yıllar içinde üzerinde çalışılacak terimler, birinci sırada bulunan ilk ve orta öğretim terimlerinden 6860 ve ikinci sıraya alınan ihtisas terimlerinden

19381 olmak üzere 26241 dir ki bununla terimlerin sayısı 32316 ya varmaktadır.

Genel Kurmay Başkanlığının idaresi altında Harp Akademisi Kumandanlığı eli ile ve bütün ordunun yüksek yardımiyle üzerlerinde çalışılan askerlik terimleri ile teknik bölüğünün hazırlamakta olduğu terimler bu sayının dışındadır. Bunlarla birlikte terimler sayısının elli bine varacağı şüphesizdir.

Genel kurmay Başkanlığı yüksek nâzım ve müdir olmak üzere, Harp akademisin sevk ve idaresi altında bütün ordu Dil işleri üzerinde metodik ve sistematik olarak çalışmaktadır. Bunu burada şükranla anmayı borç bilirim. Bu güne kadar Millî Müdafaa Vekâleti Kara Müsteşarlığı, Harbiye dairesi, Fen ve sanat genel direktörlüğü, Harita genel direktörlüğü ve Deniz telsiz elektrik fen ve tatbikat okulu lûgat makamlarının hazırladıkları terim cetvelleri basılmıştır.

Bütün terimlerin Genel Merkez Kurulunca son karar altına alınması işini biraz daha ileriye bırakmak zaruretini duyuyoruz. Bunun da sebebi, yeni Türk dil tezinin tam verimlerini almak ve terim işinin güç safhalarında bunlardan faydalanmak ihtiyacıdır.

Şimdiden bu noktada başlıca şu iki esası düşünmekteyiz:

1 — İlk ve orta okullar ders programlarına ait terimlerde hedef, Türk çocuğunun, derslerini kolaylıkla anlayıp öğrenmesi olduğu için bu terimlerden:

a) Kökü türkçeden gelen ve kültür dünyasında müşterek olan (elektrik, dinamo, metre, gram ..) gibi terimlerin olduğu gibi alınması.

b) Bunların dışında kalan terimlerin elden geldiği kadar okuyacak çocuğun kendi bildiği ve konuştuğu türkçenin sözleriyle türkçe olarak yaratılması

II — İhtisas ve yüksep tahsil terimlerinin, doğrudan doğruya, kökü türkçe olan kültür dünyası terimlerinden alınması.

Bu iki esası birbirine bağlamak üzere orta öğretimin ikinci safhası olan liselerden başlıyarak terimlerin hem karşılıklarını, hem de asıllarını göstermek ve pratik tahsil görecekler için de, Almanların yaptığı gibi kolay anlaşılır terim karşılıkları hazırlamak yolunda tedbirler alınabilir.

Çok ağır bir yükü büyük bir özveri ile omuzlarında taşıyan terim kolumuzun değerli kolbaşısı Bay Refet Ülgen'e ve bölüklerde, takımlarda çalışan yüzlerce değerli arkadaşlarıma burada hepinizin önünde candan, yürekten teşekkürler ederim.

g) Gramer - Sentaks Çalışmaları

Türk dilinin hakikî ana gramerini, Türk lehçelerinin mukayeseli gramerini, Türkçenin preistorik ve istorik gramerlerini hazırlamak yolundaki çalışmalar, bu iki yıl içinde de hazırlık işlerinden ileriye geçememiştir.

1 — «Tarama Dergisi»ndeki kelimelerin bütün ekleri toplanmıştır.

2 — Yakut lehçesinin grameri tercüme edilmiş ve ekleri taranarak fişlenmiştir.

3 — Çuvaş, Altay, Koybal ve karagas lehçelerinin gramerleri dilimize çevrilmiştir;

4 — «Güneş Dil Teorisine» göre ilkel basit ekler ve anlamları tespit edilmiştir;

5 — Konuşma dilinin cümle kuruluşunda yarattığı türlü şekiller ve bunların nüansları esaslı surette tetkik edilmek üzere bütün yurt içinde bir konuşma dili sentaks anketi açılmıştır. Bu anketten şimdiye kadar alınan fişlerin sayısı 4127 dir.

Gramer işlerinin ağır yürümesi, bu işin lûgat, terim ve derleme verimlerine bağlı çok nazik ve ince bir etüt işi olmasındandır.

Bir yandan lûgat, terim, derleme kollarının verimleri olarak dilin leksik varlığı tesbit edilmeden, öte yandan lengüistik ve etimoloji etütleri dilin mahiyetini ve nizamını tayin etmeden tam bir gramer yapmağa imkân olmadığını yüksek heyetiniz herkesten iyi takdir eder.

Kültür Bakanlığı ilk ve orta okullarda kitap üzerinden gramer okutulmasını kaldırmış olduğundan işin okullar bakımından çabukluğu da kalmamıştır. Yavrularımıza dilin kelime ve cümle kurma yollarını okuma dersleri içinde pratik olarak öğretmek şüphesiz daha iyi ve doğru bir yoldur.

«Güneş - Dil Teorisi»nin gramere verdiği kolaylığı ve genişliği, özel bir okulda denemiş olan bir arkadaşın dinliyeceğiniz tezi ve bu okuldan bir iki Türk yavrusunun göstereceği örneklea, yarınki gramerimizin ilk tohumları üzerinde yüksek kurultaya bir fikir verecektir umudundayım.

h) Yayın ve basın işleri

İki yıl içinde Kumumuzun ortaya koyabildiği yayın ve basınlar, yüce katınız da yüzümüzü kızartmıyacak bir derecededir.

Osmanlıcadan türkçeye ve türkçeden osmanlıcaye Cep Kılavuzları iki defada iki ciltlik 157 bin takım olarak basılmış ve yurdun her yerine yayılmıştır.

Arkadaşımız Bay Hüseyin Namık Orkun'un pek yorucu çalışmalarla Avrupada en son tanıldığı şekilleri Divanü Lûgat it-Türk ile de karşılaştırarak yazdığı «Eski Türk Yazıtları»nın birinci cildi, Avrupadaki emsaliyle boy ölçüşebilecek bir yolda bastırılmıştır.

En eski türkçülerimizden olan Kastamonu Saylavı Bay Velet İzbudak üstadımız, «Elidrak lilisanületi âk»in el yazısı bir nüshasının haşiyesindeki (türkçe kelimeleri toplamış, ayrıca Fatih kütüphanesinde bulunan çok eski bir «Arap sözleri» kitabını da izah etmiştir. Bu iki değerli eserin ikisi de basılmış ve ortaya konulmuştur.

Sayın bay Velet İzbudak şimdi Türk dilcilik tarihine şeref verecek yeni ve büyük bir işle uğraşmaktadır Bu pe eski Türk edebiyatının büyük bir anıtı olan «Kutadgu - biliğ»in tam bir basımını hazırlamak işidir. Vamberinin ortaya koyduğu Viyana nüshasiyle Radloff'un bastığı Uygur harfleriyle yazılmış Kutadgu - biliğ nüshalarından sonra Fergaoada bulunan Arap harfleriyle yazılmış yeni bir nüshanın fotografisini geçen Kurultayda Sovyet İlimler Akademisinin değerli delegeleri bize armağan etmişlerdi. Mısırda bulunan bir nüshanın fotografisi de Kurumumuzca aldırılmış, bu dört nüshanın farkları Bay Velet İzbudak'ın Başkanlığı altında bir komisyon tarafından tespit edilmiştir. 450 Sahifa tutan Fergana nüshası esas olmak ve nüsha ayrılıkları zeyl olarak yazılmak üzere bütün bu eserin tercümesine ve lûgatlerinin izahına Bay Velet İzbudak çalışmaktadır. Şimdiye kadar 100 sahifesini de hazırlamıştır.

Bu yüksek ve değerli eser hazır olunca Fergana ve Mısır nüshalarının fotografileri ile birlikte basılarak ilim dünyasına çıkarılacaktır.

Türkçe Mani el yazılarının birinci cildi Bay Fuad Köseraif tarafından dilimize çevrilerek basılmıştır.

Müteveffa Profesör Bergsträsser'in "İstanbul şivesine göre Türk fonetiği„ eseri uzmanımız Bay Doktor Şükrü Akkaya tarafından tercüme edilmiş ve basılmıştır.

Müteveffa Hüseyin Kâzım Kadrinin «Büyük Türk Lûgati » nin henüz basılmamış olan iki cildinin baskısına da başladık. Müteveffanın el yazısı müsveddelerini yeni harflere çevirmek ve baskısına bakmak işlerinde, kerimesi Bayan Rikkat'le Öğretmen Bay Behçet Yazarın yardımlarından istifade ediyoruz.

Divanü Lûgat it-Türk'ün tercümesiyle Çağatay lûgatinin yeni harflere çevrilmiş şeklinin baskıları da önümüzdeki yıllar

programına alınmıştır.

Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesinde Profesör Hasan Reşit Tankut ve Profesör Abdülkadir İnan'la bu değersiz arkadaşınızın verdiğimiz derslerin notları da bastırılmıştır.

Son iki yıl içinde « Türk Dili » bülteninden de 12 sayı ortaya konmuştur.

Bu yayınlardan büyük bir kısmının örneklerini sayın üyelerimize sunuyoruz.

Yayın ve basın işlerimizi büyük bir ilgi ve çalışkanlıkla başaran Kültür Bakanlığı Yayın Direktörlüğü ile Devlet Basımevi Direktörlüğüne de burada candan teşekkürlerimi bildirmeyi bir borç sayarım

Ayni zamanda son iki yıl içinde dil işlerinin her cephesine büyük bir alâka gösteren, Türk dilciliğinin buluş ve düşünüşlerini yurdun her tarafına yaymakta yorulmaz bir çalışkanlıkla ileri atılan Türk basınına, gazetelere, mecmualara, Anadolu ajansına, Ankara ve İstanbul radyolarına iftihar dolu teşekkürlerimi bildirmekle de ayrıca seviniyorum.

i) Kitap işleri

Kurumumuzun kütüphanesi de bu yıllar içinde, Kamutayın ve hükûmetid esirgemediği yardımlar sayesinde, oldukça zenginleşmiştir. Geçen Kurultay sırasında kütüphanemizin mevcudue830 kitaptan ibaret iken bugün 1941 cilt kitap elimizde bulunmakta ve 148 kitap ta sipariş edilmiş olarak gelmesi beklenmektedir.

Sovyet Birliği İlimler Akademisi Kutadgu — Bilig'in Fergana nüshasının fotoğrafısinden başka, Orhon âbideleri hakkında kitap, fotoğrafi ve haritalar, Uygurca el yazıları, Yakut ve Çuvaş lûgatleri ve kendi neşriyatı gibi eserleri hediye ederek minnetimizi kazanmıştır.

Kültür Bakanlığı da Kadı Bürhanettin Divanının fotoğrafisi gibi değerli armağanlar vermiştir.

D. Dışarı teşkilâtımızın çalışmaları:

Merkez teşkilâtının yukarıda anlattığını çalışmalarını dışarı teşkilâtımızın değerli çalışmaları tamamlamaktadır.

Kurumumuzun biri devamlı, öteki muvakkat olarak Türkiye içinde iki dışarı teşkilâtı vardır. Devamlı olan şubelerimiz, Halkevleridir. C. H. P. sinin pek değerli kayrasiyle yurt içindeki bütün Halkevlerinin Dil, Tarih, Edebiyat komiteleri Kurumumuzun şubeleri olarak çalışmış ve çok değerli verimlerle dil varlığımızı canlandırmıştır.

Halkevleri, sayın Kurultaya 65 delege göndermiştir. Yurdun çalışkan ve ilim yolunda özverili gençliğini temsil eden bu delegeleri ve onların şahıslarında yüksek Halkevlerimizi saygı ile selâmlarım.

Halkevlerinin çalışma verimleri bizi büyük sevinçler içinde bırakacak derecede olduğunu da kıvançla söylerim. Bu iki yıl içinde Halkevleri dil hakkında 14 kitap ve broşür bastırmış, 41 konferans vermiş; 5 yerde Türkçe dersler açmış, 843 köye Türkçe ad vermiş, 2.000 kadar soyadı toplapmış, ayrıca da dil bayramlarını parlak şekilde kutlamıştır.

Muvakkat dediğimiz teşkilât, vilâyet ve kaza merkezlerinde kurulmuş olan derleme heyetleridir. Bunlar yalnız derleme işleri üzerinde çalışmaktadırlar. Halkevleri komiteleri bu heyetlere de dahildirler.

Bu iki teşkilâtın verimini, sözden çok daha belig olarak şu rakamlarla ifade edebilirim.

Derleme fişi . . .	155 983
Sentaks anketi fişi .	4 124
Folklor fişi . . .	14 603
Tutarı	174 710

Folklor fişlerinin müfredatını da şu rakamlarla göstereyim:

Ata sözü	7 121
Masal	315
Bilmece	1 120
Mani, türkü, destan .	4 103
Halk inanmaları ve görenekler	1 944
Tutarı	14 603

Vilâyet ve kazaların herbirinden gelen derleme fişlerinin sayıları ile derleme işlerinde çalışan bütün değerli yurttaşların adları ve sanatları Derleme dergisinde basılacaktır.

Folklor fişleri ile sentaks anketinin verimleri ortaya konulduğu zaman bu işlerde çalışanların değerli adlarını anmayı da unutmıyacağız.

Şimdiden, büyük bir kıvanç ile şunu söyliyebilirim ki derleme ve sentaks anketi işlerinde çalışan değerli arkadaşların şimdiye kadar bildirilenlerinin sayısı 4246 ya varmıştır.

Halkevleri arasında en çok verim yaratan birkaçının adlarını şimdiden burada da sevgi ve kıvanç ile anmayı bir borç bilirim:

Balıkesir Halkevi, «Çepniler arasında ve Çepni âdetleri», «Balıkesir ve köylerinde özel görenekler», «Öz Türkçe soy adları» diye üç broşür çıkarmış, «Kaynak» mecmuasında dil üzerine birçok neşriyat yapmış, 543 köye Türkçe ad vermiş, folklor derlemesinde çok muvaffakıyet göstermiştir.

Gaziantep Halkevi, « Gaziantep dilinin tetkiki», «Gaziantep dilinde sentaks araştırmaları» notariyle birlikte «Gaziantep halk türküleri» eserlerini ortaya koymuş, Türkçe dersler açmıştır.

Bursa Halkevi, 1000 den fazla folklor listesini basılı olarak hazırlamış ve mükemmel bir şekilde göndermiş, ayrıca, bir çok derim ve tarama işlerinde de büyük faaliyet göstermiştir.

Bu bir kaç ismi anmakla öteki değerli Halkevlerinin hizmetlerini az göstermek istemiyorum. Yalnız en ileri gidenlerin anılması ötekiler için de bir teşvik vesilesi olacağını umuyorum.

Bütün halkevlerine ve onları bu geniş çalışma yolunda yönetip ileri götüren C. H. P. sine de candan teşekkürlerimi sunarım.

E. Kurumun yeni ana tüzüğü ve çalışma programı:

Dört yıldanberi geçirilen tecrübeler üzerine bu yıl sayın kurultaya yeni bir ana tüzük projesiyle bir çalışma programı sunuyoruz.

Yeni ana Tüzük, ilk kuruluş zamanlarında yapılmış olan nizamname esaslarını yenileştirmektedir. Bu ana tüzüğün kabuliyle teşkilâtımızın daha sürekli ve verimli yollarda çalışmıya sevkedilmiş olacağını umuyoruz.

Ana tüzük projesini tüzük komisyonuna, yeni çalışma programiyle bu raporu da önergeler ve dilergeler komisyonuna havale etmenizi rica ederim.

F. Kurumun hesapları ve bütçesi:

Kurumun 1934 - 1935 ve 1935 - 1936 yılları kesin hesaplarının özleri ile 1939 - 1937 yılı bütçesini Kurultayın yüce tasdikine sunuyorum Bu hesapların teferrüatiyle sayın kurultayın yüksek ilim çalışmalarına tahsis edilen kıymetli dakikalarını almak istemem. Yalnız bir fikir vermiş olmak için şu birkaç rakkamı söylemeğe müsaadenizi rica ederim. 1 Haziran 1934 ten 1 Haziran 1936 ya kadar iki yıl içinde kurumumuz 4361,17 liralık kitap satın almış, 18570,16 lira tarama, tercüme ve ilmî çalışma parası harcamış, 53895,80 lira da basım ve yayın için vermiştir.

Hesapların büyük bir özen ve doğrulukla tutulmasından dolayı sayın arkadaşım Bay Besim Atalay'a içten saygı ve teşekkürlerimi sunar, bu hesapların, seçtiğiniz bütçe komisyonuna verilmesini, komisyonun raporuna göre de Genel Merkez Ku.

rulunuzun aklanmasını dilerim.

***

Belki de sayın Kurultayı yoracak kadar uzun süren şu iyzahat, Kurumumuzun iki yılı boş geçirmediğini gözleriniz önüne koymuştur umudundayım.

Göğsümüzü sevinç ve kıvanç ile kabartan bu muvaffakiyetleri kimlere borçlu olduğumuzu bir an bile unutmuyoruz.

Kültür Bakanlığı, başta Kurumun da Başkanı olan değerli Bakan Saffet Arıkan olduğu halde bütün varlığıyle kurumumuzun işlerine ve çalışmalarına candan ilgi göstermiş, her adımda bize arka olmuştur.

Genel Kurmay Başkanlığı, Askerlik terimleri işinin ağır yükünü omuzlarına almış, bize her vesiyle ile elinden gelen yardımı esirgememiştir.

Cumuriyet Hükûmeti ve onun pek sayın, pek değerli Başbakanı İsmet İnönü, Kurumumuzla her zaman ilgilenmekte, çalışmalarımızı kolaylaştıraaak maddî, manevî hiç bir yardımı eksik bırakmamaktadır.

Kâmutay, Türk Dil Kurumu için istenilen her yardımı candan, yürekten bir sevgi ile yerine getirmektedir.

Bunların hepsinin üstünde, Türk milletinin şanlı kurtarıcı ve ilerleticisi olan Yüce Önder Atatürk, Türk Dil Kurumunu hem kuran, hem koruyan, hem yürüten en büyük Başkan olarak her dakika başımızın üzerindedir. Ne yapabildikse onun ilhamı, onun direktifi, onun karanlıkları yaran, ufukların ta ötelerini gören yüksek dehasiyle olmuştur.

Bu büyük günde de aramızda bulunan varlığıyle yüreklerimizi sevinçlere gark eden Büyük Önderin Yüce katına en derin saygı ve şükranlarını, hepimizin, bütün Türklüğün en derin saygı ve şükranlarını bir daha, bir daha, bir daha sunarım.

Sardes tarihi:

SOLON..

«M. İlkay'a»

Malumlurki tarihin ilk zamanlarında en zenğin bir hükümdar olarak tanınan «Krezüs» dir. Zaten Lidya kralları umumiyet itibarile cihan tarihinde zenğinlik, ihtişam, debdebelerin çokluğu ile şöhret bulmuşlardır. Bu kıralların en meşhurlarından olan ve din kitaplarında da kendisinden Harun Aleyhiselâm diyerek bahs olunan «Krezüs» [Miladdan evvel 561-546] zamanının en gösterişli ve ihtişamı sever bir kıralı idi. İlmi ve alimleri korur, onların yükselmesi için elinden gelen bütün gayret ve fedakârlığı gösterir, asrının en yüksek, isimleri bütün dünya uluslarınca tanınmış feylesof, edip, ve alimlerini Lidyanın merkez idaresi olan Sardese davet eder Münakaşa ve sohbetlerini büyük bir zevk ile dinlerdi.

Meşhur yunan feylesof, şair ve vatanperverlerinden olan Solonda bu meyanda Sardese davet edilmiştir. Bir gün Krezüsü Solonu yanına alarak Sardesi şehrindeki [1] saraylaylarını hazinelerini ve pek kıymetli eşyalarını birer birer gösterdikten sonra iftehar eden bir insan tavrile:

— Ey feylesof bilirim senin her halde karşı vukuf ve dikkatın vardır. Söyle bakalım dünyanın en bahtiyar ve mesut insanı kimdir. Diye sormuştur. Krezüs, Solondan kendisinin en mesut insan olarak gösterileceğini bekliyor ve böyle büyük bir Alim tarafından kim bilir nasıl yaldızlı sözlerle meth edileceğini ümit ettiği için deruni bir haz duyuyordu. Fakat Solun bir az düşündükten sonra ağır ve sakin bir sesle:

— Telos, isminde bir atinelidir Cevabını vermiştir. Krezüs böyle ismi bütün dünyaca tanınan, her yerde kendisinden hormetle bahis edilen bir alimin kendi ismini bir kerecik olsun işitmediğinden fevkalade hayrette kalarak:

— Peki bu Telos kimdir. Diye sormuştur. Bunun üzerine solon:

— Telos atine gibi dünyanın yıldızı olan mamur ve güzel bir şehirde doğmuş, rahat ve asude bir ömür geçirerek ihtiyarlık yaşına girmiş kendi gibi temiz ve ahlâk sahibi evlâtlar yetiştirmiş, gerek evlâtlarının ve gerekse torunlarının terbiyesine dikkat etmiş ve onlarla iftihar etmiştir. Bu zat kendisine lâzım olacak kadar da servete malik olduğu gibi ölümü de düşmanı ile harp ederek kazandığı şanlı bir galibiyet esnasındadır. Büyük memuriyetler de bulunmadığı halde Atine halkı onun namına büyük bir abide dikmişler, ve ona bakarak iftihar etmişlerdir.

Atinalılar hala Telos ismini büyük bir sevği ve sayğı ile yad ederler. Demiştir. Bu cevab üzerine Krezüsün fevkalade canı sıkılarak:

— Peki bu Telosdan sonra en bahtiyar insan kimdir?... Dimiş ve Solonda:

— İspartalı iki kardeşlerdir... Cevabını vermesi üzerine artık asabiyetine hakim olamıyan Krzüs sert bir sesle:

— Benim servet ve mevkiimin nazarınızda hiçmi hükmü yoktur! Vaziyetim bu dediginiz adi adamların hallerindenmi aşağıdır? Didik de Solon yina agı ve aakin bir sesle:

Ben size fikrimi arz ediyorum. Mabüdlerin insanların saadetine ve bahusus vekar ve gurorlarına karşı çok kıskanç gibi hareket ettiklerini bildigim ve bu gün belkide çok zengin ve yüksek bir insan

[1] Sardes harabeleri Salihli kazasının 4 kilometre batısındadır.

olan sizlerin ömrünüze ne şekilde nihayet verileceği meçhulum olduğu için bahtiyarlığınızın hakkında hiç bir şey söyleyemem hiç bir fikirde bulunamam. insanın tabii ömrü yet iş senedir. Bu yetmiş sene içinde tamam yirmi beş bin beş yüz elli gün vardır. Bu kadar çok gün içinde insanın hal ve hareketine benzer iki gün bulunmaz. Diyerek Krezüsü susturmuştur. Hakikaten bu hadiseden pek az sonra mağrur Kralın oğlu ve veliahdı kazaen ölmüş, ve çok geçmeden kendisi de meşhur pers hükûmdarı Keyhusrev ile yaptığı muharebede mağlûp olarak Sardese çekilmiş ve 14 gün müdafaadan sonra şehir ile beraber kendisi de esir düşmüş bütün mal mülk ve saltanatını tamamile kaybetmiştir. Esir düştüğü gün Keyhusrev kendisini bir odun yığını üzerinde yaktıracağı sırada krezos elleri alnında muztarap bir sesle:

— Ah Solon! . Solun!... Diyerek can acısile feryat etmiş ve gözlerinden yaşlar sızmağa başlamıştır. Keyhusrev bu solonun kim olduğunu sormuş o da:

— Solon öyle bir hakimdir ki, ben onun sohbet ni bütün cihan hükûmdarlarının hazinelerine değişmezdim, demiş ve sonrada Solun ile aralarında geçen macerayi anlatmıştır. Bu hâdise Keyhusrevi çok müteessir etmiş ve:

— Bugün buna olan yarın da bana olur diyerek talihsiz hükûmdarı diri diri yakmaktan afetmiş ve ölünceye kadar da yanında taşımıştır.

[Şarl teksiye Küçük Asya cilt 2, İbrahim Cavit Aydın vilâyeti tarıh umumiyesi fasıl 3]

Manisa: HAYDAR BERGÜZ

Ölen oğlum Gülhan için:

Ne güzel Formül dedim!

Ben oğluma Gül dedim,
Saçları Sümbül dedim;
Ne güzel Formül dedim!
Bana bak bir gül dedim! .

Yüce bir göktür gözün;
Mahitabıdır yüzün;
Bir şehnamedir sözün;
Kalbime aktı özün!..

Menekşe gözlerinden,
Okurdum kâinat;
Civildek sözlerinden,
Anlarım her ânâtı!.

Ben bir Zakkum ağacı;
O benden kopmuş güldür!
Cıvıldıyan bülbüldür,
Gülhan başımın taçı!..

**
*

Kalbim sızlar durmadan,
Ona yanar ağlarım!
Gece, gündüz şu akan
Dere gibi çağlarım!..

O sanki bir melekmiş;
Adı düşmez dilimden..
O, bir hayal, dilekmiş;
Uçdu gitti, elimden...

ÇAĞIŞ: 12 Teşrinievel 932 İ. Hakkı Akay

NAPOLYON

İmparator Napolyon bir köyde gezermiş,
Tarlada bir köylüye şöyle bir sorgu sormuş:
On lira var bilirsen şu tek sorgumu benim;
«Söyle bakalım bana, İsanın anası kim?..»

**

Sorguyu işitince bu kurnaz köylü gülmüş,
Sonra dudaklarından şu cümleler dökülmüş;
Bundan daha güç bir şey sormalıydınız bana;
«Bir çocuk bile bilir; bu ismi «Meryem» ana? »

**

İmparator çıkarıp tam on altın vermiş,
Köylü fakat bu sefer bir kurnazlık göstermiş:
Demiş-«Geri veririm sorgumu bilirseniz.
«Bir mislini alırım bilmezsezin eger siz!...»

**

İmparator sor demiş saf sandığı köylüye!..
Köylüde heman sormuş, «Benim anam kim!..» diye!
Bu sorgu birden bire şaşırtmış Napolyonu;
On altın daha verip başından savmış onu!..

Ankara: OĞUR ÖZDEŞ

VEREM..

Dr. KADRİ YETKİN

— IV —

Büyük çocukların, Gençlerin Kâhil ve ihtiyarların Veremi

Esas itibariyle çoçukluk hastalığı olan verem, büyük çocuklarda, gençlerde ve yaşlılarda da sık sık görülmektedir Fakat bu yaşlarda veremin görünüşü, gidişi ve ilerleyişi küçük çocukların veremiıden farklıdır ve oluşu da bir takım sebeblere dayanır.

Çocuk, ufak yaşta iken, aile içinde kendisini kütlevî intana maruz bırakacak bir kimse yoksa, zengin menbalar vasıtasıyle tehlikeli aşılanmadan masun kalır, samimi ve devamlı bir temasla karşılaşmaz. Fakat büyüdükçe tesadüfün karş laştırğı ârızî temaslar neticesi hafif bir bulaşmaya oğrar yahud daha küçük iken hafif bir ilk intan geçirerek kazandığı muafiyet, sonraları vücudüne giren basillerin tesirini hükümsüz bırakacak kader veya ilk intanın ibtidaî mihraktan kan vasıtasıyle vücudün başka taraflarına giderek diğer uzuvlarda hastalık yapmasına engel olacak derecede kuvvetli olamaz. Mamafih bir taraftan kazanılan muafiyet tesiriyle, diğer taraftan da artık büyümeğe ve kuvvetlenmeğe başlıyan vücudünde mukavemet uzuvları ve hassalar çoğaldığından, mikroblar ciğerlerdetahr ibat yapamazlar, uzviyetin başka taraflarında yerleşerek ciğer veremindenbaşka şekillerde; bezlerde kemiklerde, bel kemiği parçalarında, kalça, diz, dirsek ve bilek gibi oynak yerlerinde, pilevra gışasında karıniçi zarında, deride ve nihayet beyin zarlarında verem baş gösterir. Bu şekilde veremlerin ise bir çoğu şifa bulur.

İleri yaşlarda da doğrudan doğruya ilk intan husulü mümkündür. Fakat bu yaşlarda görülen verem tezahüratını, yeni bir bulaşmadan ziyade, ufak yaşta alınmış ve Ozamana kadar gizli, sönük kalmış bir afetin tekrar canlanmasına ve uyanışına atfetmek daha doğrudur. Bu uyanışın nasıl ve ne gibi sebeblerle vukua geldiğini biraz aşağıda göreceğiz.

Bazı vakayide hastalığın yaşa göre seyri iyice taktb edilebilir: Çocuk ufak iken aile içinde ilk bulaşmığa oğrar, ciğerinde ibtidaî mikrak husule gelir, ikinci çocukluk safhasında göğüs içi ve boyun bezleri veremi baş gösterir, çocuk buluğ çağına erişince sulu zatülcenbe meydana çıkar, nihayet kâbil yaşa vasıl olunca bildiğimiz şekilde müzmin ciğer veremi (sillürrie) tezahür eder ve seyrine devamla devrelerlni tamamlar.

Veremden ölüm vukuatı adedi üç yaşına kadar fazla ikin bu yaştan sonra azalmağa başlar.Fakat gençlik çağında, bilhassa Bülsığ devresinde, veremdan ölüm münhanisi yine birdenbire yükselmeğe başlar. Bu yükselme genç erkeklere nisbetle genç kızlarda daha erken vaki olur. Daha sonraları yaş ilerledikçe kadınlarda 30, erkeklerde 35 yaşlarında münhanî tekrar alçalır. Buluğ çağlarında yükseliş, çokluk müzmin ve hafif seyretmekte olan akciğer vereminin, birdenbire şiddetlenmesinden ve alevlenmesinden, bazan de had şekilde verem tezahüratından (verem zatürriesi, menenjit) olur. Büluğ devresinde uzviyette husule gelen bir çok değşiklikler ve muvazenesizlikler vücudta veremin parlamasına çok yardım eder. Bu sebeble bu yaşlarda verem kurbanları fazla görülür.

Kahil yaşta verem hemen daima «sillürrie» denilen müzmin akciğer veremi şeklinde görülmektedir Hastalık kendine

has olan devreleri takib ederek senelerce sürer. Tam bir şifa husule gelmese bile hastalığın tevakkufu, ölümle neticelenmesinden, daha ziyade vakidir.

Kahil yaşta da pek seyrek olarak had şekilde verem (verem zatürriesi) görülebilir.

İhtiyarların vermi ise büsbütün yavaş, gizli ve gürültüsüz seyreder. «lifî» denilen şekildedir. Mamafıh kâhillerde ve ihtiyarlarda veremin umumîyetle müsaid seyrettiğini kabül etmek doğru değildir bu yaşlarda da gençlikte olduğu gibi eski hastalık ocaklarının birdenbire parladığı ve dört nal giden bir sillürrie şeklinde sür'atle ölümle neticelendiği vakidir.

Halk arasında bir kanaat vardır: «kırk yaşından sonra verem olmaz» deniliyor. Bu kanaat yanlış ve çok teklikelidir. Çünkü yaşlı insan vereme yakalanmaz zannile veremlilerden sakınılmıyor sık, temaslarda bulunuluyor ve hastalık alınmış oluyor.

Asıl teklike yaşlı insanların verem olduklrı hatıra getirilmeyerek bunlarla temastan sakınılmaması ve bilhassa ufak çocukların öksürüklü büyük baba veya büyük anne kucağında zehirlenerek ölüme sürüklenmeleridir.

Bilmek gerektirki verem olmayacak hiç bir yaş yoktur; bir aylık yavrudan yüz yıllık ihtiyara kadar bütün insanlar vereme yakalanmak tehlikesindedirler.

Yalnız genel bir fikir mahiyetinde denilebilirki: sosyal birer afet olan veremle kanser, görüldükleri yaş itibarile birbirinin aksidir. Verem, uzviyette hayat faaliyetinin şiddetle vukua geldiği yaşlarda, meselâ buluğ çağında fazla görülür ve basiller daha fızla çalışan uzuvlarda yerleşir,

Meselâ 7 — 15 yaşlar arasında kemik ve mafsal veremleri fazla görülmektedir.

Halbuki konser daha ziyade yetişkin yaşlarda ve ihtiyarlıkta, yani vücud faaliyetinin ve metaboljzmanın azaldığı devrelerde görülür.

Şehir halkında kâhillerde verem intanına karşı kisbî ve nisbî bir mukavemet vardır. Bu mukavemet şahsı hafif ve mücerred bulaşmaların tehlikesinden korumağa yeter. Fakat kütlevî ve mükerrer bulaşmalardan koruyamaz. Bir kahil bir veremli ile tesadüf kabilinden karşılaşdığı takdirde maruz kalacağı ufak sirayetlerden korkmamalıdır. Fakat bir veremli ile birlikte yaşamaktan çekinmelidir. Çünkü böyle bir halde maruz kalacağı kütlevi ve mükerrer bulaşma neticesi vereme yakalanabilir.

Sönmüş verem ocakları nasıl ve ne gibi sebeplerle parlar?

Bilinmesi önemli olan nokta şudur: orta yaşlarda görülen verem, çocuklukta alınıp ta ciğerin bir yerinde veya bezlerde uyuşmuş kalmış, sönmüş bulunan bir verem ocağının uyanışından ve alevlenmesinden ibarettir. Yahud ilk intan sayesinde kazanılmış bulunan muafiyetin kaybolmasile uzviyetin tekrar intana maruz kalışıdır.

Eski bir veremin uyanışı veya yeniden aşılanma üç tarzda vukua gelir.

1. Bir def'aya münhasır kalan veya tekerrür eden dışardan kütlevî aşılanmalar, çocuklukta kazanılmış olan muafiyeti kırabilir. Yani bir defada fazla miktarda veya mükerrer surette verem mikroblyrının vücuda girmesi muafiyeti izale eder.

2.- Şahıs, muafiyeti kıran her hangi bir sebebin tesiri altında iken, meselâ kızamık, grip bağmaca geçirdikten sonra, dışardan kütlevi veya mükerrer temaslarla aşılanır.

3.- Gene muafiyeti kıracak hastalık ve arızaları tesiri ile eski verem yuvasının kendiliğinden faaliyete geçmesile içten tekrar itana maruz kalabilir.

— Devamı var —

Umumî harp hatıraları: 6

Arslanlar Mezarı.

Nakleden : MUAMMER GÖZALAN

Çobanlar benim hizama gelince Rusa benzeyeni Rusca:

— Ne bakıyosun diye sordu.

Derhal Rusca cevap verdim

— Benim bir İneğim var gelip oldu ona bakıyorum

Bu cevabıma Rus çobanı:

— Eyi bak dedi.

Bu sırada bir az geride kalmış olan arkadaşıda yanına geldi. Beni süzerek:

— Hangi milletdensin diye sordu.

— Rumum didim. Rus arkadaşına

— Sizin milletdenmiş dedi

«Celal oğluna» Ermenilerle beraber bir çok Rumların kaçdığını biliyordum. Bunların kısmı azami türkçeden başka lisan bilmezlerdi. Arkadaşı; bu söz üzerine beni daha dikkatla gözden geçirerek Rusca:

— Sen pek Ruma benzemiyorsun sen her halde Törk olmalısın dedi artık saklamak faidesizdi:

— Kardeş; ben türküm Ermeniler 58 arkadaşımı kesdiler yalnız ben kaçup kurtuldum didim

Bu söz üzerine ikisi bir birlerine bakup başlarını salladılar Rum olanı kuşağından yarım okka ekmek çıkararak bana uzattı ekmeği alup.. Yemeğe başladım açlıkdan gözlerim dönmüşdi. Rus:

— Mademki kaçup kurtulmuşsun bu taraflarda dolaşma yakalanırsan hemen öldürürler.

Gine ormana gir saklan biz yarın bu tarftan geçeceğiz seni alır buradan ötede Zavutlara (Sığır kışlaklarına) götürürüz orada Acem çobanldr var seni saklarlar kendini kurtarırsın dedi. Her ikisinede teşekkür ederek tekrar ormana kirmek üzera iken Rus arkamdan seslendi

— Dur dur arkadaş.

durdum tearar yanlarına geldim. Rus:

— Daha akşama çok vakit var istersen sen kendinde oraya gidebilirsin. Sana tarif edeyim. bu sırtın öte başını aş (2) kışlak göreceksin bunlardan biri Rus Zavutu daha ötedeki Ermeni Zavutudır Rus Zavutuna git çobanlar Türkdür.

Seni muhafaza ederler dedi bu sözden sonra çobanlar selâm verip uzaklaştılar.

Yalınız kalınca tarif edilen yeri gitmeğe karar verdim çünki o geceyi de ormanda geçirecek kuvvetim kalmamıştı çobanların söyledikleri tepeyi aşınca uzakta (2) zavut gorüniyordu fakat bunların hangisinin Ermeni hangisinin Rus zavutu olduğunu anlamağa imkân yoktu. Rus zavutu diye Ermeni kışlasına gitmek ölüme kendi ayağımla gitmek demekti Buna rağmen her ne olursa olsun sığır kışlağına gitmeğe karar verdim. Tam bir yamacı ineceğim sırada aşağı yoldan (2) Ermeni suvarisinin gelmekte olduğunu gördüm. Yamaç yola çıktığı için aşağı inersem suvarilerle karşı karşıya geleceğim muhakkakdı. Bunlar tarafından bir sual ve cevaba maruz kalırsam yakayı ele vereceğime hiç şüphe yoktu hemen ters yüzü geriye döndüm. Olanca kuvvetimle kaçarak ve suvarilere görünmemeğe çalışarak ormana girdim tekrar çukura girip saklandım. Az sonra askerler atlarını sürerek dere boyundan geçip gittiler. Akşamın çökmesile yine tahammül edilmez bir soğuk başlamıştı. Bugün ormanda saklandığımın tamam üçüncü günü olmuştu Rumun vermiş olduğu ekmekte daha o zaman yenilip bittiği için karnım fena halde acıkmağa başlamıştı. vücudumun bu kadar acıya

dayanmağa artık hiç bir kuvveti kalmamıştı.

O gecede sabaha kadar mütemadiyen koşmak ve gezinmekle vakit geçirdim bazan dizlerim bükülüyor olduğum yerde çöküyordum, sonra düştüğüm yerden bin müşkilatla kalkarak tekrar gezinmeğe ve koşmağa başlayordum bu haljme ihtimal çakallar bile gülüyordu ayağa kalkmamak uyumak. Uyumaksa donmak ve ölmek demekti bu şartlar altında sabahı yaptım güneş tekrar yüzünü gösterdi. Ah bu güneş!.. Ne eyi dost ve ne fena düşman eyi dost!. Çünki bütün gece sızlayan vücudümü biraz olsun ısıtıyor fena düşman!.. Çünki beni her (an için yabancı gözlere gösterecek kadar vefasız) ve hain - güneş yükselince ormandan çıkarak tekrar bir keşf yapmak ve şu birkaç gün içinde etrafta olan ve bitenden haber almak istedim ormandan biraz ilerleyince birde ne göreyim karşiki tepelerde karınca sürüsü gibi asker kaynaşmiyormu şaşırdım kaldım acaba bunlar kimlerdi, çok geçmeden ateşde başladı her iki taraf kıyasiye bir müsademeye giriştiler, bulunduğum yere çömelerek muharebeyi seyre başladım tahminen 200 metre kadar sağımda bir makineli tüfenk müfrezesi mevzi almakla meşguldü bu suretle öğle oldu müsademe biraz gevşedi nihayet tamamile durdu.

Şimdi her iki taraf arasında yaralıları ve ölüleri toplamak ameliyesi başlamıştı.

Bu sırada bir müfreze benim elli metre kadar ötemden geçmeğe başladı kılık kıyafetlerinden Rummu Ermenimi Türkmü olduğunu anlamak kabil değilpi o zaman orada harp eden bütün askerler aşağı yukarı ayni biçim ve kıyafetde olduğu için hangi milletten olduklarını ayırt etmek güçtü, merakıma nihayet yoktu yı bunlar Türk askerleri ise işte o zaman alayıma kavuştum dimekti. Her ne olursa olsun geçen askerlerle konuşmağa karar verdim.

— Heyyyy diye bağırdım,

Askerler dönüp baktılar Türkçe:

— Siz kimsiniz diye sordum.

Hiç biri cevap vermedi yürüyüp geçtiler bu vaziyet beni kuşkulandırdı tekrar ormana daldım yarım saat kadar bir zaman geçti. Bu sefer sol tarafımdaki tepede bir taş yığının üstünde hareket eden bir asker gördüm bu bir tarassut neferi idi hiç olmazsa bu askerden ne olup bittiği anlamak için yavaş yavaş tepeye yaklaştım:

— Heyy . Diye seslendim döndü baktı Türkçe.

— Senin adın ne diye sordum, hatırlatayimki o civarda Rum ve Ermeniler ekseriyetle Türkçe konuştukları için benim Türkçe konuşmaklığım dikkat nazarını çekmezdi benim sorduğum suvale asker Türkçe:

— Ne yapacaksın benim adımı diye bağırdı. Telaffuzundan derhal Ermeni olduğunu anladım acele gösterirsem elindeki silâhı beynime çevireceği şüphesizdi. Olduğum yerde kaldım:

Ermeni neferi tepeden tekrar seslendi.

— Sen nesin:

— Rumum.

— Ne ararsın orada.

— Bir inek kaçırdım onu ararım bu sözüm üzerine Ermeni askeri bir dakika düşündü sonra:

— Gel buraya diye bağırdı anlaşılan oda benden şüphelenmişti.

— Geliyorum diyerek biraz ilerler gibi yapdım sonra bütün kuvvetimi bacaklarıma toplayıp ormana doğru koşmağa başladım arkamdan bir silâh patladı bir kurşun kulağımın dibinden vızlayarak geçti hemen yere kapandım bir silâh daha patladı olduğum yerden kalkup sıçrama hareketi yaparak ormana kadar vurulmadan gele bildim.

Şimdi artık her şeyi anlayordum, biraz evvel ileride mevki alan makinalı tüfenk

müfrezesinin, ve yolun kenarından geçen askerlerin Ermeni askerleri olduğu anlaşılıyordu peki!. Onların çarpıştıkları askerler ne askeri idi hiç şüphesiz onlarda kahraman Mehmetcikler di.

Bunu düşündüğüm zaman gözlerim dolu dolu oldu, zaten artık o ormanan kalmağada tahammülüm kalmamıştı, ne olursa olsun bir an evel ya ölmek veyahut arkadaşlarıma kavuşmak azmile ormandan çıkarak hiç bir şeyden çekinmeden ovaya doğru yörümeğe başladım, arkamada Ermeni cebhesi önümde Türk cebhesi vardı... Yolu ve dereyi geçdikden sonra karşıki düzliği aşdım ve oradan Türk askerlerinin bulunduğu cebheye dogru yörüdüm her iki tarafda da tek tük ateşler devam ediyordu. Ermeniler tarafından silâhsız bir adamın düşe kalka gelmekte olduğunu gören Türk askerleri her halde bir elçi gönderiliyor zannile ateşi kesmişler neticeyi bekliyorlardı. Elimle kolumla işaret yapıyor ve mütemadiyen ilerleyordum diğer taraftan Ermenilerde ateş kesmişler bu beklenilmeyen vaziyete bir mana vermeğe çalışıyorlardı fakat bu çok uzun sürmedi, her halde şübhelenmiş olacaklarki birden sürekli bir ateş açdılar, vurulmuş gibi heman yere kapandım, sonradan anladımki hakikaten kolumdan vurulmuşum. Türk hatlarından bir onbaşı ile (iki) nefer sürüne sürüne bana doğru yaklaşmağa başladılar aramızda ses işitilecek, kadar bir açıklık olunca sordular.

— Sen kimsin

— Ben Türküm arkadaş dedim.

— Yaklaş fakat dikkatli ol uvrulmayayım didi.

Hep birlikde bir köstebek gibi sürüne sürüne Türk mevzilerine ilerlemeğe başladık Ermililer deli gibi ateş açıyorlardı nihayet bir iki sıçrayışda Türk mevziilerine girdik onbaşı:

— Anlat bakayim ne var ne yok didi bize.

— Ne olacak (Celâl oğlunun) 500-600 Ermeni askeri ya var yayok onlarda bozgun halinde kaçıyorlar dedim onbaşı:

— Dime allâha aşkına biz fazla sanıyorduk dedi. Ayağa kalkarak yürümek istedim. Kolumda müdhiş bir sızı başlamıştı ben evvelâ bunun her zamanki souktan zan ederek aldırış etmedim. Fakat birde baktımki elime doğru boyuna kan akıyor o zaman yaralandıgımı anladım yürümek istedim bacaklarım büküldü kollarımı oynatmak istedim kollarım kalkmadı çeğe kemiklerim kırılacak gibi çarpıyordu (iki) nefer koltuklarıma girerek evvela sargı yerine götürdüler yaramı sardılar çay verdiler. Üzarime kaput battaniye örterek beni ısıtmağa çalıştılar biraz kendime geldim. Bu sırada da bölük kumandanı da gelmiş benden izahat almağa başlamıştı. Kendisine lâzımgelen şeyleri söyledim.

— Sonu Var —

Köy: Folklor kaynakları:

Kayserinin Muncusu Kamunu..

Öğretmen: NURİ TİMUR

«1» Köyümüzde halk bilgisi örnekleri:

Köylerimiz: folklor kaynakları ve halk bilgisi ile ağzı beraber doludur: Bu kaynaklar derinden incelenir, aranır, meydana konursa: Halk edebiyatımızın derin boşluklarını doldurur. Ve kitapseraylarımız ulusal kültür yönünden zenginleşdirir.

Köylerimizde: incelemek ve derlemek istediğimiz Halk bilgisi konuları şöyle sıralanabilir:

1 — Öz Türkçe sözler, cümleler, tabirler.

2 — Ata sözleri: [Bunların içinde köylünün öz benliğinden ve yaşayışının içinden doğanları çoktur.]

3 — Kadın, erkek, çocuk türküleri.

[Bunların içinde köylünün duyuş ve düşünüş hayatını, tarihî varlığını taşıyanr pek çoktur]

4 — Nenniler

5 — Din, iş ve yaşama hayatına ait inanmalar.

6 — Bilmeceler

7 — Uzun vekısa öyküler: Bu öyküler de Türk köylüsünün. Kahramanlık hislerini tarihî menkibelerin içinde taşımak itibarile çok önemlidir.

8 — Kadın, erkek, çocuk oyunları.

9 — Tuhaf sözler latifeler ve tekerlemeler.

10 — İlâhiler, fermanlar, deyişler.

11 — Dua ve beddualar.

12 — Rüya [düş] ve tabirleri.

13 — Halak hekimliği cerrahlık ve ilâçları.

14 — Köyün adet, türe, dernek ve görenekleri:

Bu on dört büyük parçaya ayırdığımız halk bilgisi konuları başlı başına birer ilim ve derin kültür depolarıdır. Şimdiye kadar incelediğimiz bu kaynaklar; parça parça sayın «Kaynağa» sunulacaktır. Şimdilik birer nümüne olmak üzere ata sözü: Bilmece ve bir köy adetini örnek olarak sunuyorum.

1 — Köy halk bilgisi örneklerinden «Ata sözü»

1 — Dana kazığı kopardı.

2 — Gönül ne kahfe ister, ne kahfe hane gönül ehbap ister kahfe mahana. [Sözler köylünün dilinden çıkdığı gibi yazılmıştır]

3 — Camuzu bugelek mi tutar:

4 — Alaca Kiraz yenice Havas.

5 — Tam takır şam şakır.

6 — işte göründü sıvasın bağları

7 — Zurnanın zırt dediği yer burası

8 — Tavşan yamacı geçdikden sonra var hayrini gör

9 — Gönül kimi severse güzel odur.

10 — Açık göze kâr da çok yar da.

11 — Başına gelmeyenin hoşuna gelir

12 — Camdan bakana kolay gelir.

13 — Sakla samanı gelir zamanı

14 — Bin bilen bir bilenden tanışmalı

15 — Zengin arabasını dağdan aşırır züğürt düz ovada yolunu şaşırır

16 — Nerede hareket orada bereket.

17 — Arayan belâsını da bulur mevlâsın da.

18 — Gel gel getir çık çık otur bura hoca evi ne ye ne de götür

19 — Hocanın boğazından yukarısı kırk armut alır.

20 — Yiyen at yemini artırır.

21 — Kesgin sirke çanağını çatlatır.

22 — Eşeğin canı acırsa attan ileri geçer

23 — Öte git gözüne tütün gider dimedi

cahiliz. Kasabalılarla ve okumuşlarla böyle kaynaştıkça bizim de görgümüz çoğalacak biz de elbet dünyayı daha eyi anlıyacağız..

Kadın — Allah hükûmetimizi başımızdan eksik etmesin. Ben altmış yaşını geçtim. Bu yaşa geldim kasabalıların böyle köyümüze gelipte bizlerle kaynaştığını ilk defa gördüm. Zaten eskiden bu gibi oyunlar filân künahdı ya...

Erkek — Canım ana! Hep böyle diye diye cahil kaldık ya.. Köyün hocası neye künah dedi ise allahın emri imiş gibi onu künah biliriz. Cahillikten hiç birimiz bunun aslını astarını öğrenmek istemeyiz.

Erkeğin his ve duyguları karşısında hurmet duydum. Köylerde yapılacak temasların, verilecek müsamerelerin temin edeceği büyük faydaları düşünürken aklıma sayın saylavımız bay Hacim Muhittinin bir sözü geldi. Bir toplantıda idik. Halkevi kollarının çalışmaları üzerinde kol üyelerile konuşma yapıyordu. Bir aralık köycülük koluna Hacım Muhittin:

— Çocuklar;.. Köylümüzün yükselmesi için kolunuz neler yapıyor anlatın bakayım demişdi. Kendisine (Köy bayramları tertip edildiği, yakın köylerde kütüphaneler açıldığı ve konferanslar verildiği söylenince Hacim Muhittin:

— Hiç bir iş yapılmamış çocuklar.. Dedi ve ilâve etti.

Gençler, münevverler;.. Köylülerle yakından ilgilenin. Onun yaşayışına uygun biçimde ocak başında dabanı ocağa vererek onlarla kaynaşın. dertlerini dinleyin. Böyle yaparsanız köylü sizi kandine daha yakın görür ve bir şeyler öğrenir. Bu haklı söz karşısında susmuşduk.

Bu gün bende bu büyük adamın sözlerini tekrar edeceğim. Halkevi köycülük kolları köylünün yaşayışına ve hayatına uygun biçimde ona yaklaşmalı ve kaynaşmalı. Onun en küçük bir derdile köyünde ve evinde alâkdar olmalıdır. Yoksa otomobille köyüne gelen ve ütsü bozulmasın diye köy odasında sandalya arayan irşatcılar.. Köylüyü tenvir değil; istiskal etmiş olurlar...

Antikalar serisi:

Ali Gası

Çağış: İ. HAKKI AKAY

Pek küçük yaşta Bigadıcın «Gayırlar» köyünden kocaya gelen Ayşe teyze, bütün köyün sevdiği çok sakin, saf, temiz ve uslu bir kadındır. Köyde «Alj gası» - karısı - diye anılan bu kadıncağızın iki oğlundan biri evli ve kendisinden ayrı olduğu halde bir iftiraya oğrayarak köyünü terk etmiş ve yıllarca bilinmiyen yerlerde sefalet içinde dolaşarak hastalanmış ve otuz beş yaşlarında iken iki sene evvel memleket hastahanesinde ölmüştür. Şimdi Ayşe teyze, herşeyden, evet herşeyden mahrum bir halde küçük oğlile yaşamaktadır.

* * *

Bundan on dört, onbeş sene evvel, köyden Koca İbrahim oğlu Mehmet, başka bir arkadaşile çiftlik çepnilerinden bir inek çalmışlar, aynı zamanda bir de çepni çocuğu döğmüşler.. Çepniler bu acıları çıkarmak için fırsat beklemekteler iken bir gün Mehmet, Ayşe teyzenin kocası Ali dayı ile sözleşerek «Sazca» - Sazlıca - mevkiine yani çiftlik civarına ava çıkmışlar. Çepniler, bunları orada görünce silâhlanarak pusuya düşürmüşler ve Mehmedi hemen uracıkta öldürmekle beraber hiç bir suçu ve kabahati olmayan Ali dayıyı da bıçaklarla dilmişler!. Aradan üç, dört gün geçtiği halde bizim Ayşe kadın kocasını arayıp sormak zahmetine bile katlanmamış! Pek az kekeme olan Ayşe teyze:

— Ne bileyin oğlum.. Öyle şey ak ak aklıma bile gemedi!.

Diyor. Üç günden sonra Mehmedin ailesi gelerek:

— Hu.. Aşa gelin!. Bu adamla noldu acap?. Hiçbi habar yokmu?. Bi arasakmı kına?.

— Nesini araycaz canım. Önsem ge ge ge ge gelirle!.



Ali Gası

Diyor ve nihayet şayi olan bir kara haber, bütün köylüyü « Çömlekçi mezarlığı» na döküyor. Sazlıcada vaki olan bu cinayetin izini kapamak için ölüleri derhal bir buçuk saat ileride Bigadiç Balıkesir şosesi üzerindeki mezarlığa götürüp atıyorlar.

Bu haber üzerine bir seyirci gibi bizim (Aşa gelin) de sallana sallana kendi tabirince kocasının (soğuk yüzünü) görmeğe gidiyor. Birde ne görsün?.

Mehmedi biçakla kesmişler ve baştan ayağa kadar derisini yüzmüşler.. Alj dayıyıda öldürdükten sonra ellerini ve kollarını biçakla doğramışlar!. bu korkunç manzara karşısında bütün köylü müteesir ağlarken Ali kası;

— E,. Ne yapam?. Ölüm allahın emri demi (değilmi)?.

Diye vakayi sükunetle karşılayor!..

* * *

Biz Ali karısına komşu geldimiz zaman bir kaç sene evimize gelüp gitmemişdi. çok sakin ve gürültüsüz bir hayat içinde

işinden gelir, işine giderdi. Bir gün her nasılsa bir iş için kendisini çagırdık. Yıldızlarımız barışmış olacak ki o gün bu gün Eşebacı ile çok samimi dost olduk. Ve bir daha da ayrılmadık.

Kocası öldükten sonra henüz kucakta kalan dil bilmez yavrusunu beslemek için yıllarca akıla gelmiyen sefaletler görmüş geçirmiş ve günlerce aç yatmış olan Ali gasının hayatı başlı başına feci bir roman mevzuudur. Fakat biz burada yalnız Ayşe teyzenin bazı hususiyetlerinden bahs edeceğimiz için o ciheti kapayoruz.

Elli, elli beş yaşlarında uzun boylu, kırmızı çehreli, çıroz kadar kuru ve fakat mücevher kalbli Ayşe teyzeye hele ben çok takılırım. Kendisine daima «Eşebacı» ve «Molla Şerif» diye hitap ederim. O artık bu isimleri benimsediği için bu kelimeleri ne zaman duysa:

— Buyur!.

Bazanda, kibarlığı tutarsa:

— Eyyyy!...

Diye çıkar gelir. Bizim Molla Şerifin en büyük zaafı (Uykusu) dur. Onun gecesi, gündüzü, akşamı, sabahı yoktur. Sevimli çehresi ve sakin tavrile nerede olsa ispinoz gibi oturduğu yerde uyuklar, durur!.

Molla Şerifin en ziyade sevdiği şey, (Pırasa) dır. Pırasayi, çi, pişmiş nasıl bulursa öylece ve lezzetle yer! Ne zaman Balıkesire gidersem mutlaka Ali gası için - hiç sevmediğim halde - birkaç demet pırasa ile gelirim. Dönüşte elimde pırasa göremezse neşesi kaçar, çehresi kararır!. En kıymetli ve lüzumlu şeyleri ihmal eder behemehal Ayşe teyzemin o gıdai lezizini alırım!..

Bir gün kendisini Balıkesire götürdüm: Arabaya üç beş dostun teşyiile atladık. Daha bir çeyrek gitmeden bizim Eşebacı uyuklamağa başladı. Yavaşca kendisini dürterek:

— Şu yabancılardan olsun utan!. Ne bu artık be!..

Diye hiddetle mırıldandım:

— Uyuyormıyım sa sanki!..

Diye bana darıldı. O ufacık zarif gözlerini bir iki kıpıştırdı, gine kendinden geçti. Balıkesire kadar Molla Şerifle bir iki çekirdek mikdarı bile konuşmak mümkün olamadı. Çünki ben uyandırdım; o tekrar uyudu...

Balıkesirde bir dosta misafir olduk. Daha yolda giderken:

— Molla Şerif, sakın her zamanki gibi burada da uyuklayup durma.. Zira çok ayıp olur, aynı zamanda beni de mahçup edersin!.

Diye tenbih etmiştim de oda bana:

— Delimin sen!. Valla billâ u uyumam!...

Diye teminat vermişdi.

Bizi o gün bırakmadılar. Her halde bu akşam buralısınız, dediler ve ısrar ettiler kaldık.. Vakit erken olduğu için biraz çarşıya çıkmıştım. Bir müddet dolaştıktan sonra eve döndüm. Geldim ki ne göreyim?. Bizim Molla Şerif uyuklayıp durmaz mı?..

— Ne yapıyorsun be?. Sana gelirken tenbih etmedik mi?. Ayıp değilmi canım!.. dedim

— Azcık canım ge geçivemiş!.

Dedi. Bir esnedi, birde gerindi; oturduk. Bize bir kahve daha ikram ettiler. Kahve içerken Ayşe teyzenin uyuklamakta olduğunu, kahveyi üzerine döktükten sonra dizinin yanmasile sıçrayişinden anladık!..

Akşam olunca sofra başında Ayşe bacıya yemek yediremedik. Çünki yemekler hep etli idi. Molla Şerifin hiç sevmediği şeyde (et) ve bilaistisna etli yemeklerdir yüzünü kızartarak masum ve sakin bir sesle ev sahibinden prasa istemezmi?.. Eyvah!.. Yerlere geçtim.. Onlarda gülüşerek:

— Getirdelim!

Dediler ve:

— Kalk oktay, beş kuruşluk prasa..

— Aman rica ederim...

Diye manı oldum. Bu defada:

— Taze sosogan barim olaydi oda prasa yerini tutsa.. Tututadı!.

Dedi. Utandım, kızdım, sert sert yüzüne baktım; fakat ne çare?. Bizim Molla Şerif bu akşam hiç umulmadık putlar kırmıştı. Getirilen bir iki baş yeşil soğanla baklava, börek yer gibi tatlı tatlı, cayır cuyur ekmeğini yedi!. Sofranın kalkmasile ellerin yıkanması arasındaki gargaşalıkta Eşe hacı bir tarafa sivişmiş!. Biz muhabbete dalmış, hiçde farkına varmamıştık. Kahveler gelince tepside sahipsiz kalan bir filcandan Ayşe teyzenin aramızda olmadığını gördük ve hayretle:

— Ayşe teyze nerede?.

Diye soruşturduk.. Gören, bilen vok!.

— Ayşe teyze.. Molla Şerif!.

Diye bağırdım.. derinlerden hafif bir ses cevab verdi. O meğer, karanlık odaların birine sokulmuş ve yine ashabı kehfin o mahut ve maruf uykusuna dalmış!...

Balıkesirden avdetde de aynı vechile uyuya uyuya, - hele yarebbi şükür, kavgasız, gürültüsüz - geldik...

***

Bizim Molla Şerifde benim bilmediğim daha neler, ne marifetler varmış! O agır başlılığıyl aberaber güzel türküler söyler ve çok kıvrak çeşit oyunlar oynarmış!. Allah bilirya, ben buna katiyen inanmamışdımda:

— Öyle ise sana bir gün Ayşe teyzenin oyunlarını gösterelim!..

Dediler. Aradan bir kaç gün geçince beni çagırttılar eve geldim:

— inanmayordunya?. İçerde Ayşe teyze oynayor; istersen bak!.

Dediler. Kapalı pençerelerin sık perdeleri aralarından içeri şöyle bir göz gezdirdimki aman Allah!. O bizim mıymıntı sandığımız Ayşe teyzenin bir ceylân, bir artist gibi zıblayup boyun kırışları vehele öyle bir süzülüşleri vardıki, Hayret!.. Bu vaziyeti görünce Molla Şerifin kıymeti gözümde bir kat daha arttı ve böyüdü. bir az sonra onu oturtarak eline bir tepsi verdiler:

— Hadi şimdi sen çalda birazda genç-ler oynasın!.

Dediler. O gülerek:

— Amanım, Hakkı bey gö gö.. Gögörmesin. Vallaha beni tetefe kor, dilinden ku ku.. Ku kurtulamam sona!.

Dedi. Kadınlarda:

— Onun daha gelme zamanı değil!.

Diye kandırdılar. Meğer bizim Ali kası, ne uyur yılanmış?. O, neler bilmez, neler söylemezmiş!.

O çıngıraklı, gevrek sesile öyle yanık güzel türküler çağırıyor, öyle kıvrak tepsi çalıyorki, parmakları değil, elleri bile görünmeyor...

Son zamanlarda latife olsun diye gayet ciddi:

— Molla Şerif buraye gel!,

Dedim, geldi:

— Sına teklif etmek bizim üzerimize adeta farzdır. Ama sende bu teklifimizi kabul edeceksin. Biz artık seni evlendirmeğe karar verdik!. Zaten Halil ağada sana talibdir; onu sana alıverelim!.

Didim. Halil ağa, 95 yaşındadır. Gözleri ve kulakları durmuş, elleri ayakları tutmaz bir bunak olnuğu için bu ieklifime fena halde kızdı, Ve:

— Halil ağayi sen anana alıve!.

Beni kızdırmaha!.. Bana koca ilâzım değil!.

— Ne darılıyorsun canım.. O seni istemişti de ondan.. İstersen daha gencini bulalım!,

— Kocasında çıksın!. Kocaya gidenlerin başları göğemi ermiş!. Ben koca moca istemiyon!.

Dedi. Bizim birkaç defa tekrar edilen bu lâtifemiz, Halil ağanın kulağına gidip-

de Molla Şerife hakikaten talip çıkmaz mı?.

Birgün Halil ağa bahçeler arasında Ayşe teyzeye tesadüf eder ve:

— Aşa . Ne yaptın bakam?. Ben sana bişey deycen emme...

— Ne deycen Halil dadayı!. De bakam!

— Bana Halil dayı deme canım!.

— E.. Ne diyeyin?.

— Aşa.. Biz senlen evlensek ya? Hem orda burda sürünmesen de ahir günümüz de rahat etsek.. Ha!. Nası olur?..

— Ayyyy!., Şaşmış; bunağa bak hele!. bana bunumu dededeyecektin?. Vallaha, sesesenin kafana bi sasalak gogogorunda, görürsün evlenmeyi!. Utanmaz pis!.

Diye söylenmiş.. Akşam üzeri Molla Şerif karapus, karaduman geldi ve gelir gelmez de bana çattı:

— Gördünmü biyo Şu yaptıklanı?.. Şaşaka yapam dirkene heherifi en gücü başıma doladın!. Ha bakam.. Hihinci ne olcek?...

— Ne olacak canım; Allah emri değilmi bu?. Birbirinizi alır, sarmaş dolaş olur yaşarsınız!.

— Tu, Allah cevizini vesin!.

— Ne varya?. Hem herif zenginde.. Dahi allahdan belânı mı iştiyosun?..

Diye gülüştük.

Geçenlerde gene ber mutât uyuklarken birdenbire telâşla bağırdım:

— Molla Şerif kalk!. Halil ağa geldi, seni istiyor; şuradan biraz bana baksın!. Diyor.

Dedim. O derhal sıçradı ve afa laşarak:

— Hadi aman; domalan çıksın Halil ağasında geberemedi gitti, şu herif!.. Kurtulamadık gitti şundan!.

Artık uykusu açılmıştı. Biraz dargın durduktan sonra bana dönerek beşuş bir çehre ile:

— Aman oğlum, gözünü seveyin. Bir daha bana bö böyle şeyler aaçma! Emi?.

Diye yalvardı. .

* * *

Zahiren şen ve sakin görünen ve fakat bütün ömrünü acı, dert ve her manasile yoksuzluk içinde yersiz, yurtsuz [1] eski pabuç gibi sürüklene sürüklene geçirmiş olan bu zavallı saf kadıncağızın kâinatda yeğana hatırası yalnız bu yazılar olacak sanırım,..

Evlendikleri gündenberi yoksuzluk çeken bu biçarenin henüz başını sokacak bir evi bile yok!.

Küçük Hikâye :

Mayasıllı muhtar Kabak Ali .

Yazan: TAHİR HARİMİ BALCI OĞLU

Senelerdenberi çektiği kanlı basurdan beti benzi kireç kesilmiş olan muhtar Kabak Aliye köylü soyadı verir gibi mayasıllı adını vermişlerdi. Hattâ uzakca köylerdeki dostları bile ona bizim mayasıllı derlerdi.

Son zamanlarda talmumu gibi cehresile solgun nazarları karşısında onun çok eyi kalbli oluşundan her zaman memnuniyetle bahiseden köy ağaları Alinin gittikçe fenalaşan halinden ürkmüşlerdi.

Onu Edremit hastahanisinde ameliyat yaptırmağa karar vermişler fakat muhtar Kabak Alinin Acuze bir karısı birde köydeki beş sınıflı mektebi o sene bitirmiş Gülpembe, isimli bir kızı vardı.

Ne zaman muhtardan kan akmağa başlarsa hemen karısı alelacele ahlat kurusundan bir püskem yok durdurmadı;

Yahu sarımsaklı sirke kiremit buğu. . Oradan kaldır. Yedi erenler nazarı, şifaniyetine ezilmiş baca kurumu içir.

Zavallı adamı kedi yavrusunu taşır gibi helâdan yatağa yataktan sofaya sofadan sürükler getirir mindere serer.

Annesinin bu saçma sapan çekimliklerini gördükçe Gülpembe kızar hittetle anasına bağırır.

— Ana vallahi zoru zoruna babamı öldüreceksin ! . . . .

— Dilin kopsun fermason kız. Üç buçuk günlük mektep başıma ne belâlar açtı. Bire konukomşudan ölüm halinde ne kadar insanı eyiettim. Bana akıl öğredeceksin? Def ol başımdan!. Gülpembe babasının takatsizliği karşısında ağlar.

— Baba ! Sen annemin lafına bakma bizim okurun sözünü dinlede kasabaya git orada eyi ol.

— Ah kızım ne yapayim anan ben seni eyi edeceğim diye köyün bütün sübrüntüsünü boğazıma tıktı.

— Halâ da iddiasından vazgeçmedi.

— Bak bak hınzır kız babanı asıl sen öldüreceksin adamın zihnini çeliyor. Ben kocamı gözümden ayıramam.

Muhtar Kıyak Alinin karısının bu kadar muhalefetine göre köyün ileri gelenleri düşünmüşler taşınmışlar zarla zorla Kabak Aliyi evinden koparıp kazaya göndermişlerdi.

* * *

Akşam üstü hayvanat evlerine dönüyorlar. Keçi güden ufak çocukların cığıltıları. Oha!... Diyerek saman arabalarını durduran köylü delikanlıları şosadan süratle geçen otobüse yol veriyorlardı. Tam köyün camiinin önünden geçen yolun üzerinde otobüs birdenbire durdu. Hemen etrafını yirmi kadar çocuk aldı. Çocuğun birisi bağırdı Ferhat! ... Muhtar geldi.

Cin gibi bir ses kulakları yırttı. Hakikaten Kabak Ali eyi olmuş köye dönmüştü. Köyün içine bir şimşek süratile yayılan bu havadis her kapunun tokmağının vurulmasile semalara çıkıyordu. Sanki akşam köyde şenlik olacaktı. Muhtarın gelişi bütün gönüllere ferah suyu serpmişti.

Köylü muhtarın evine doldu. Hoş geldin geçmiş olsun! Sözünden başka birşey duyulmiyordu. Şu senin (25) kilometrelik bir kısmının tamirini iltizam eden tekaüt istihkâm zabitlerinden bay Ziya da köyle oturuyor. On altı yaşındaki oğlu Nori de bu gürültünün arasına karışmış oda muhtarın evine dalmıştı. Kabak Ali odanın bir köşesine kurulmuş kadın erkek, etrafına dökülmüşler hastalığı nasıl geçirdiğini so-

ruyorlardı. Gülpembenin yüzü tebessümler içinde babasının sağlığından duyduğu bir kefle sağa sola soruyordu. Anasının

... Hu deli kız şaşırma, sağdakilere de ver. Bak Ahmet ağabeyin kaç oldu sesleniyor. Misafirlere dönerek

Kız değil deli fişenk Allah bunu alan kocalara acısın.

Ayağını merdivenin basamağına koymuş şakağının altına elini yerleşdirmiş küçük bir külhan tipi gösteren müteahhidin oğlu Noride ortalığın gürültüsunü seyir ediyordu.

Kızıl Ahmet köyün en eski harp kahramanlarından ve 93 deki millet muharebesinde gönüllü bayrağı açmış efelerindendi. durdu duramadı

... Susun beyahu ne bu gürültü

Sesler bir an hafifledi muhtar Kabak Ali de bu derdin nasıl kurtulduğunu anlatmağa başladı.

— Kazaya gittim zikiri hayır olsun adamların hastahaneye yatırıldım.

Öteden bir ses; köylünün kıymetini bilmeyen türkiyede kim kaldı a baba

Sus be yahu muhtarın lafını kesme

Ne sonra Ali Ammi

Sonrası berbat

Bunun üzerine gül pembe atıldı:

Aman baba ne oldun!

Muhtrın karısı birdenbire hık nefes olur gibi

— zaten zatende söylemiyormidim. Kapu sökesi söker gibi kocamı evimden sökdünüz. adama bir hal olsa idi. O zaman Kara Fatmanın başına gelecekler. Bereket versin kırklar hürmetine

Nori duramadı

Vay anasını karı değil laf fabrikası;

Ay o yumurcak kim?

— Töbe valde töbe

— Beni künaha sokma ha!

— Vallahi bir şey demedim

Sus Fatma sus!

Diye bağıran Kızıl Ahmedin kök gürlemesini andıran sesi etrafa bir süküt verdi. Ali bırakdığı yerden lakırdıyı tutdu.

Hana diyordım hastahaneye yattım. Ertesi günü bir bardak ingiliz tuzumu nasıl şeydir bilmiyorum içdim

Nori kahkahalarla

Baba donları sıkı tut paçaları eyi bağladınmı?

Kara Fatma bağırdı

Bak hınzır oğlan neler bilir neler söyler

Muhtar cevap verdi.

Yok oğul ne bağ dinledi nede bahçe hepsi berbat oldu sabaha kadar taşındım.

Norinin yine sesi çıkdı:

Ne o be uruz dibak deposuna girmiş hırsız kumpanyası gibi hepsini taşıyabildinmi?

Kara Fatma — Aman yarbbi horozmu diyor tabakmı diyor. Çıldırmış zıpırın birisi babası olan deli herifde geçen gün bunu bana öviyor halbuki akıl marangoz fikir Ci.oz

Kızıl Ahmet tamamile öfkelendi.

Muhtar! Burası tımarhaneye döndü kabil değil laf anladılmak yahu susun bir daha ses çıktımı hepiniz kapu tışarı

Dedi elinde tuttuğu kızılcık değneğini önüne koydu.

Bu hakikaten tehtitkâr bir emir idi. Kızıl Ahmedi pekde kızdırmağa gelmez olduğunu oradakiler bilmez değildiler. Fakat şuh ruhlu bir İstanbul çocuğu olan Noriye bunu anlatmak kabil değildi. Velfeçri okuyan gözlerile durduğu yerde fıkır fıkırdayordu. Muhtar Kızıl Ahmedin hiddetine hem hak verdi ve hemde afetmesini ric eder tebessümlerile ona baktı. Omuzlarını sılkdi sözüne devam etti.

Günlerde perşembedi bizden evvel bir kadını amelyathaneye sokdular yatdığım odada tam üstünde bir bagırmadır tutdu. Ne yalan söyleyeyim yüreğim ağzıma geldi.

Kızıl Ahmet: Hayırdır ne o dünyaya çocukmu getiriyord ?

— Bende öyle sandım fakat çıka çıka bir ugur çıkmış. Yosyuvarlak bir şey

Kara Fatma : Tü, tü şeytan kulağına kurşu ı dağlara taşlara evlerden ırak ona değişdirme derler

Noriyi bir kahkahadır tutdu Kara Fatma hayretle Noriye bakarak,

Susun doslar oğlan çatlayacak. Ayol bunda böyle deli gibi gülünecek ne var. Eski ebelerden kaç kere duydum. Çocuk şeytan yüzünde canlanırsa böyle değiştirme olurmuş; rabbim korusun

Nori kahkahalar arasında söyleyordu.

— Aman Fatma teze cinlerin şeytanların yatağı insanın karnımıdır. Zavallı bebeği yuvarlak hamura döndürmüşlerdir.

Bu sefer Kızıl Ahmed de güldü. Peki muhtar anlat anlat; dİdi.

... Nihayet sırabize geldi. merdivenlerden yokarıye çıkmağa başladım. Sekiz ayak basamak bana sanki hazreti İsanın kahve ocağından yüksek geldi. Kapular açıldı. Birde ne göreyim birden bire şaşadım ve bittim.

Kızıl Ahmet sordu ne gibi muhtar!

... Işin mühim kısmı burası beyaz bir fistan geymiş elleri lastik eldivenli bir kadın.... etrafında bıçak, makas, kerteben daha bir takım hep parlak kesen biçen aletler işte hekim! ikinci bir erkek hekim de yine ona arkadaş. B ni kulağımdan tutup teneşire benzeyen yüksek bir masanın üzerine çıkardı.

Nori oradan atldı:

Muhtar baba, o kadar yüksekmi köyün harmanlarını muhakkak görmüşünüzdür.

kıs kıs gülen köyün bekcisi Turlak Mustafa.

....Ne o köyün minaresimi bu.

Muhtar... Ne ise çocuklar bana öyle geldi. ahret kayığına benzeyen bu masada ellerimi ayaklarımı bağladılar. hekim temamile apışımın önüne konulan sandalyeye oturdu. Kıpırdaya bilirsen kıpırda karnıma tulumba

Nori fıkır fıkır gülüyordu.

Üç baba torik. Diye bağırıyordu.

Muhtar devam etti. Nihayet makadımın etrafına iyneler sokmağa başladı.

Nöri catlasıye gülüyordu. Ve ilâve etti.

İstanbul çarşı içi gergefcilerinin yüz işlemesi hatırına gelmiştir. Ali aga çifte maşallahmı yazdı.

... Vallahi billmem oğul amma işim bitti. Dirken birde menğenemi ne olduğunu anlayamadım bir şeyin bütün bagırsaklarımın içini dışına çevirmesinmi?

Nori haykırdı.

Aman Ali baba sıkı dur. tanbureci Osman pehlivana vallâhi tanbure teli yepmak içindir. İnsan bağırsağı zın zın akortsuz istediğin havayı çalarmış.

Kara Fatma hiddetle birden fırladı.

Hızır çocuk eğleniyor şu maşayı alıverin

Norj: Yapma analık kendimi tutamiyorum Allah aşkına dinle Ali amıca ne diyor.

Mengene ile bağırsaklarını kopardı diyor.

Kara Fatma: Sus gözün çıksın koparduı diyor? Çevirdi diyor.

Sen anneni bumbar doldururken görmedinmi? Velet

— Annem beni mutbağa hiç koymaz ki hep koğar hınzır def ol diye bağırır.

— Ah o karının ağzını öpeyim.

Gülpembe babasının dizinin dibine oturmuş ağzına bakıyor arada çıkan münakaşalardan babasının lafı kesildikçe canı sıkılıyordu.

— Baba sen anlat ben dinliyorum.

— Evet kızım hekim bir elinde bıçak bir elinde makas doğradıkça doğradı.

— Aman baba nasıl canlı kaldın.

Gülpembenin bu masumane soruşu Noriyi yerinden hoplattı.

— Aman babam çifte adak kesilmiş arfe evinimi tarif ediyorsun ha babam doğra yoksa kavurmalık kabamı doğruyorsun

Kara Fatma bu sefer kocasına döndü.

— Ayol sende de kabahat var. Şimdi bende kız lım. Doğradıkca doğra kızın şaştığı kadar da vara. Canın çıkmadığına çok şükür

— Fatma vallahi öyle

— Haydi sende münasebetsiz

Kızıl Ahmet — Peki sonra halledin netice

Kıyak Ali — Kurtuldum bütün molozlar ayıklandı. Hemde bir Türk kadını hekim tarafından

Köylüler hep bir ağızdan

Ne !.....

Gülpembe — Baba ona operetor derler.

Kara Fatma — Kıyamet alâmeti kadındanda hekim (!) Başıma hey heyler üşer aman allah m daha ! erbat günler görmiyeyim canımı tezal baride şu bizim kızda mutlak öyle bir şey olacak

Nori — Ne olsun ya Kıyak Aliye ezilmiş baca kurumu içire içire adamın karnını Hasan Zeki boya fabrikası kazanına döndürdün buda senin hekimliğin değilmi?

Kara Fatma — Bizim hınzır kızın tam bir eşi ikisinin de gözü velfecri ah zamane veletleri. Anlaşıldı biz artık girelim cırcır böceği gibi zaten bunları gördükçe sırtımdan çatlayacağım ya. .

Muhtar Kıyak Ali — Yok karı haksızsın Sana kalseydi imamın kayığına ben çoktan binmiştim bereket versin okura

Köylüler hep bir ağızdan geçmiş olsun geçmiş olsun koca Kabak.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

Halkevi Köycüler Şubesi Neşriyatından :

1 — Köy kitabı — Yazan : İlbay Salim Gündoğan

Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi neşriyatından:

1 — Öz Türkçe adlar — Derleyenler : Abdi Ağabey oğlu, Şevki Işıkman
2 — Çepniler (Balıkesirde) — Yazan : Çağış kamunu kamunbayı H. Akay
3 — Balıkesir inanmaları — derleleyen : Öğretmen Osma Balkır

Kaynak Neşriyatından :

1 — Kaynağın 1-12 Sayısı Birinci cilt
2 — » 13.24 » İkinci »
3 — Balıkesirde Bağcılık — Yazan : Kepsütlü oğlu Halil İbrahim

Balıkesir İl Basım yerinde basılmıştır

Sayısı 15 kuruştur

TÜRK TARİH KURUMU